

بسم الله الرحمن الرحيم

گروه آموزشی

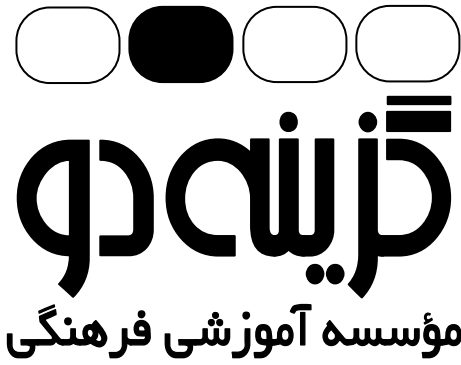
آلم

پدید می‌کنند

WWW.G-ALM.IR

موضوعات سایت

دانلود انواع نمونه سوالات امتحانی از مقطع راهنمایی تا سال چهارم دبیرستان برای تمامی رشته های تحصیلی ، جزوات آموزشی ، آزمون های سراسری و آزاد داخل و خارج از کشور تمامی رشته ها ، آزمون های آزمایشی سنجش، گزینہ ۲، قلمچی و... ، المپیاد های کشوری ، نقد و بررسی آزمون های سراسری و آزمایشی سنجش و سایر موارد آموزشی دیگر.

اقتصاد

بخش ۱- فصل ۱- اقتصاد چیست؟

۱. منبع رفع نیازهای انسانی امکاناتی است که در اختیار انسان قرار داده شده است.
- ۲- نیازها: (۱) محرک انسان برای فعالیت و تلاش است، و نامحدود است. (۲) انسان موجودی سیرناپذیر است که با برآورده شدن قسمتی از نیازهایش احساس بی‌نیازی به او دست نمی‌دهد، بلکه نیازهای جدیدی در او شکل می‌گیرد.
- ۳- منابع و امکانات: دارای دو ویژگی می‌باشند.
- الف) منابع و امکانات بشر محدود است و به دلیل محدود بودن دانش فنی بشر نمی‌تواند از تمام منابع استفاده لازم را ببرد.
- ب) قابلیت مصرف متعدد دارند. به عبارتی بیش‌تر منابعی که در دسترس انسان قرار دارد فقط برای رفع یک نیاز معین به کار نمی‌رود.

بهترین روش استفاده از منابع و امکانات

ملاک «بهترین بودن» یعنی با استفاده از منابع بتوان بیش‌ترین میزان تولید را به دست آورد و به سطح بالاتری از رفاه رسید.

بازیگران و فعالان در عرصه اقتصاد

- ۱- خانوارها به عنوان مصرف‌کنندگان
- ۲- بنگاه‌ها به عنوان تولیدکنندگان
- ۳- دولت: با نظارت بر عملکرد تولیدکنندگان آن‌ها را ملزم به رعایت ضوابط و قوانین می‌کند و سیاست‌هایی را اعمال می‌کند تا تولید یک کالا رونق پیدا کند و یا بیکاری در یک بخش از جامعه کاهش یابد.
- ۴- سازمان‌های اقتصادی بین‌المللی مثل سازمان تجارت جهانی گات، بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول و ... که نقش نظارتی در اقتصاد جهان دارند.

تعریف علم اقتصاد

- ۱- شباهت در همه‌ی علوم بررسی روابط علت و معلول است.
- ۲- در تمام شاخه‌های علوم، دانشمندان به دنبال یافتن روابط علت و معلولی بین پدیده‌های مورد مطالعه هستند و بدین منظور به انجام مشاهدات، جمع‌آوری اطلاعات و سپس طبقه‌بندی آن‌ها می‌پردازند.
- ۳- اقتصاددانان توانسته‌اند ماهیت روابط علت و معلولی بین پدیده‌های اقتصادی را کشف کنند. به عنوان مثال، با افزایش قیمت یک کالا، تقاضا کاهش می‌یابد. با افزایش نرخ بهره بانکی میزان پس‌انداز افزایش می‌یابد.
- ۴- امروزه در عرصه اقتصاد برای رسیدن به هدفی خاص:
  - الف) سیاست‌هایی را طراحی و اجرا می‌کنند.
  - ب) نتایج اجرای آن‌ها را از قبل پیش‌بینی می‌کنند.
  - ج) با پیش‌بینی مشکلاتی که ممکن است در عرصه اقتصاد بروز کند، روش‌هایی برای جلوگیری از آن‌ها ارائه می‌دهند.
- ۵- اقتصاد علمی است که انتخاب بشر را به صورت رابطه‌ی بین منابع و عوامل تولید کمیاب که مورد استفاده مختلف دارند و نیازهای مادی و نامحدود انسان را بررسی می‌کند.

هدف علم اقتصاد: راهنمایی انسان برای انجام بهترین انتخاب و به‌کارگیری بهترین روش جهت استفاده از منابع و امکانات خویش است.

اهمیت علم اقتصاد: اگر جامعه‌ای به دنبال حفظ استقلال سیاسی و فرهنگی خود می‌باشد باید به رشد و پیشرفت اقتصادی به عنوان مهم‌ترین ابزار توجه کند.

علم اقتصاد بدین جهت دارای اهمیت بسیاری است که راه انتخاب بهتر را به انسان آموزش می‌دهد.

علم اقتصاد و تعالیم اسلامی

- ۱- اسلام ضمن تأکید بر قناعت و پرهیز از مصرف‌گرایی (محدود کردن نیازهای انسان) نعمت‌های الهی را بی‌حد و حصر و نامحدود معرفی می‌کند.
- ۲- در غرب (جامعه مصرفی) افزایش مصرف و تجملات هدف است.
- ۳- در اسلام با ارتقای سطح فرهنگی و تعالی فکری انسان که برای تحقق این امر سرمایه‌گذاری برای تأسیس نهادهای فرهنگی ضروری است.

- ۴- هر دو جامعه نیازهای نامحدود و منابع محدودی دارند.
- ۵- فرض نامحدود بودن نیازهای انسان با الگوی مصرفی اسلامی لزوماً ناسازگار نیست.
- ۶- به دلیل پایین بودن دانش فنی، استفاده نادرست و مصرف بیش از حد این تفکر پیش می‌آید که منابع محدود است. لذا بین پیش‌فرض‌های اولیه علم اقتصاد و تعالیم اسلامی تقابلی وجود ندارد.
- مثال: در طراحی عمومی مسئله اقتصادی پیش‌فرض نادرست کدام است؟
- (۱) نیازهای انسان با افزایش درآمد کاهش می‌یابد.
- (۲) منابع تولید محدودند.
- (۳) منابع به صورت‌های گوناگون مورد استفاده قرار می‌گیرند.
- (۴) نیازهای بشر میل به فزونی و گسترش دارند.
- پاسخ: (۱)

تعریف کالا: شیئی که برای رفع یکی از نیازهای انسان مورد استفاده قرار می‌گیرد.

خدمات: مجموعه افعالی است که به وسیله‌ی انسان صورت می‌گیرد و قسمتی از نیازهای انسان را برطرف می‌کند و قابل لمس نیست مثل خدمات پزشکان و معلمان و ...

کالاهای مصرفی و واسطه‌ای

- ۱- کالاهایی که به‌طور مستقیم توسط خانوارها مصرف می‌شوند، کالاهای مصرفی نام دارند.
- ۲- کالاهایی که برای ادامه‌ی فرآیند تولید و تبدیل آن‌ها به کالاهای مختلف دیگر به‌کار می‌روند، کالاهای واسطه‌ای نامیده می‌شوند. گوجه‌فرنگی که خانوارها خریداری می‌کنند کالای مصرفی است، ولی زمانی که کارخانه‌ها برای تهیه رب خریداری می‌کنند، کالای واسطه‌ای نامیده می‌شود.
- ۳- کالاهای بادوام در فرآیند تولید که به‌وسیله‌ی بنگاه‌های تولیدی به‌کار گرفته می‌شوند (کالاهای سرمایه‌ای) نامیده می‌شوند.
- ۴- کالاهای ضروری و تجملی

هزینه‌ی فرصت

- چون منابع تولید قابلیت مصرف متعدد دارند، اگر به مصرف خاصی برسانیم، از مصارف دیگر صرف‌نظر کرده‌ایم. به عبارتی هزینه‌های فرصت بیانگر آن چیزی است که از آن صرف‌نظر کردیم.
- مثال: در قطعه زمینی می‌توان ۲۰۰ کیلوگرم ذرت به ارزش ۲۰/۰۰۰ ریال و یا ۲۲۰ کیلوگرم گندم به ارزش ۲۱/۰۰۰ ریال برداشت نمود. با توجه به اصل تغییرپذیری منابع تولید اگر اقدام به کشت گندم نماییم؛
- الف) هزینه‌ی فرصت به کدام محصول تعلق می‌گیرد؟
- ب) هزینه‌ی فرصت متعلقه چند ریال است؟
- (۱) ذرت - ۲۰/۰۰۰ ریال (۲) گندم - ۲۱/۰۰۰ ریال (۳) ذرت - ۲۱/۰۰۰ ریال (۴) گندم - ۲۰/۰۰۰ ریال
- پاسخ: (۱)

فصل ۲- آشنایی با شاخص‌های اقتصادی

- ۱- میزان تولید کالا و خدمات نشان‌دهنده‌ی قدرت اقتصادی یک جامعه است.
- ۲- $\uparrow$ رفاه $\rightarrow$ $\uparrow$ مصرف $\rightarrow$ $\uparrow$ درآمد $\rightarrow$ $\uparrow$ تولید
- ۳- اهمیت حسابداری ملی: تأثیر به‌کارگیری سیاست‌های اقتصادی مختلف را بر سطح زندگی مردم و رشد اقتصادی جامعه بررسی کرد.

تولید ملی و اندازه‌گیری آن

- ۱- یکی از مهم‌ترین متغیرهایی که حسابداری ملی به مطالعه آن می‌پردازد تولید کل است.
- ۲- فعالیت‌های تولیدی
- (۱) کالا و خدمات نهایی مورد نیاز مردم را تولید کند.
- (۲) ارزش کالا و خدمات را که از قبل تهیه شده است افزایش دهد.
- ۳- حمل کالا به مراکز مصرف جزء فعالیت تولیدی است.

شرایط محاسبه‌ی کالا و خدمات در حسابداری ملی

- ۱- از بازار عبور کند: ۱- تولیدکننده در ازای پرداخت پول آن را به مصرف‌کننده تحویل دهد.
- ۲- فعالیت‌هایی که برای نیازهای شخصی خانوار صورت می‌گیرد در حسابداری ملی منظور نمی‌شود.
- ۳- فعالیت تولیدی زنان خانه‌دار حساب می‌شود ولی خدمات آن‌ها در منزل حساب نمی‌شود.
- ۲- کالا و خدمات نهایی در حسابداری ملی منظور می‌شود.
- ارزش کالاهای واسطه‌ای در حسابداری ملی منظور نمی‌شود چون یک بار در کالاهای نهایی حساب شده است و ارزش آن‌ها در بطن کالاهایی نهایی است.
- ۳- تولید در محدوده مکانی معین صورت گیرد.
- تولید داخلی: ارزش فعالیت‌هایی که در داخل یک کشور تولید شده اعم از این‌که عاملین تولید مردم خود آن کشور باشند و چه تولید خارجی‌های مقیم کشور، لذا تولید آن گروه از مردم کشور که در خارج اقامت دارند محاسبه نمی‌شود.
- تولید ملی ارزش فعالیت‌های افرادی است که تابع یک کشور هستند چه عاملین داخل و چه عاملین خارج، لذا ارزش فعالیت‌های خارجی‌های مقیم داخل حساب نمی‌شود.
- ۴- قانونی و مجاز باشد.
- فعالیت‌هایی مثل قاچاق (اقتصاد زیرزمینی) محاسبه نمی‌شود.

استهلاک سرمایه ثابت

سرمایه‌های یک کشور مثل ساختمان، ابزارآلات و ماشین‌آلات، به مرور زمان مستهلک می‌شوند. به هزینه‌های جایگزینی سرمایه‌های فرسوده استهلاک می‌گویند که باید از محل تولید کل پرداخت شود، پس فرق تولید ناخالص و خالص در استهلاک است.

درصد مستهلک شده $\times$ ارزش کلای سرمایه‌ای = هزینه استهلاک

مثال: ارزش یک تراکتور در آغاز دوره $1/600/000$ ریال است با احتساب 20% استهلاک

$$\text{استهلاک} = \frac{20}{100} \times 1/600/000 = 320/000$$

G.N.P (تولید ناخالص ملی): بالا بودن آن نشان‌دهنده‌ی قدرت اقتصادی و تولید بیش‌تر و استفاده‌ی بهینه از تمام عوامل تولید است.

ارزش پولی کلیه‌ی کالاها و خدمات نهایی که اعضای یک ملت در طول یک سال تولید می‌کنند.

G.D.P (تولید ناخالص داخلی): ارزش پولی کلیه‌ی کالا و خدمات نهایی که در طول یک سال در مرز جغرافیایی یک کشور تولید می‌شود.

تذکره: در لبنان نیروی کار و سرمایه‌های زیادی از آن خارج می‌شود، ولی در هنگ‌کنگ، مهاجر و سرمایه زیادی به آن وارد می‌شود.

برای انجام تحلیل‌های اقتصادی در کشورها از یکی از این دو شاخص استفاده می‌کنند.

استهلاک سرمایه - تولید ناخالص داخلی = تولید خالص داخلی

استهلاک سرمایه - تولید ناخالص ملی = تولید خالص ملی

قیمت $\times$ مقدار تولید کالا و خدمات = تولید ناخالص داخلی

درآمد ملی: همانند شاخص‌های دیگر نشان‌دهنده‌ی قدرت اقتصادی و میزان توانایی و سطح رفاه جامعه است.

درآمد ملی دربرگیرنده‌ی مجموع درآمدهایی است که در طول نصب اعضای جامعه می‌شود.

سودی که نصیب شرکت می‌شود + درآمد صاحبان مشاغل آزاد + درآمد صاحب املاک (اجاره) + درآمد صاحب سرمایه (سود) + حقوق (دستمزد) = درآمد ملی

$$\text{درآمد سرانه} = \frac{\text{درآمد ملی}}{\text{جمعیت}}$$

درآمد سرانه معیار بهتری برای اندازه‌گیری سطح زندگی و رفاه افراد جوامع مختلف می‌باشد و سهم متوسط هر فرد جامعه در میزان تولید یا درآمد آن جامعه است.

مثال ۱: از طریق اطلاعات داده شده تولید خالص داخلی و ناخالص داخلی (از راست به چپ) کدام است؟

(الف) تولید ۵۰ تن ذرت از قرار هر تن ۵ میلیون ریال

(ب) تولید ۴۰ دستگاه ماشین‌آلات کشاورزی به ارزش ۲۴۰۰ میلیون ریال

(ج) خدمات ارائه شده به وسیله‌ی بخش خصوصی $\frac{1}{6}$ ارزش ماشین‌آلات

(د) تولید ۱۵۰ تن مواد غذایی هر تن ۶ میلیون ریال

(ه) استهلاک $\frac{2}{3}$ ارزش مواد غذایی

$$\text{الف) ارزش ذرت} \Rightarrow 50 \times 5 / 1000 / 1000 = 250 \text{ m}$$

$$\text{ب) ماشین آلات} \Rightarrow 2400 \text{ m}$$

$$\text{ج) خدمات} \Rightarrow 2400 \times \frac{1}{6} = 400 \text{ m}$$

$$\text{د) مواد غذایی} \Rightarrow 150 \times 6 = 900 \text{ m}$$

$$\text{G.D.P} = 250 + 2400 + 400 + 900 = 3950 \text{ میلیون ریال}$$

$$\text{میلیون ریال} = 900 \times \frac{2}{3} = \frac{1800}{3} = 600$$

$$\text{تولید خالص داخلی} = 3950 - 600 = 3350$$

ج) تولید خالص داخلی ۳۳۵۰ میلیون ریال - تولید ناخالص داخلی ۳۹۵۰ میلیون ریال

مثال ۲: اطلاعات فرضی مربوط به یک جامعه ۲۰ میلیون نفری است.

۱	مزد و حقوق	۲۴۰ میلیون ریال
۲	درآمد صاحبان مشاغل آزاد	$\frac{2}{3}$ درآمد مزد و حقوق بگیران
۳	درآمد صاحب مستغلات	۶۶۰ میلیون ریال
۴	سودی که نصیب شرکتها می شود	$\frac{1}{3}$ درآمد صاحب مستغلات
۵	درآمد صاحب سرمایه	۸۸۰ میلیون ریال

۱) کدام ردیف سودی است که به صاحب سرمایه تعلق

می گیرد و کدام ردیف مال الاجاره است؟

۲) درآمد ملی و سرانه کدام است؟

۳) مفهوم درآمد سرانه چیست؟

پاسخ:

۱) ردیف ۵ سود است و ردیف ۳ اجاره می باشد.

۲)

$$\text{درآمد صاحبان مشاغل آزاد} = 240 \times \frac{2}{3} = 160 \text{ m}$$

$$\text{سودی که نصیب شرکتها می شود} = 660 \times \frac{1}{3} = 220 \text{ m}$$

$$\text{درآمد ملی} = 240 + 160 + 660 + 220 + 880 = 2160 \text{ m}$$

$$\text{درآمد سرانه} = \frac{2160}{20} = 108 \text{ m}$$

۳) درآمد سرانه سهم متوسط هر فرد در میزان تولید و یا درآمد یک جامعه است.

مثال ۳: از طریق اطلاعات داده شده تولید خالص ملی چقدر است؟

الف) تولید ناخالص داخلی ۲۸/۵۰۰ میلیون ریال

ب) درآمد ایرانی های مقیم خارج ۲۲۰۰ میلیون ریال

ج) درآمد خارجی های مقیم ایران ۶۰۰۰ میلیون ریال

د) استهلاک ۱۰ درصد G.N.P

پاسخ:

$$\text{GNP} = 28 / 500 + 2200 - 6000 = 24 / 700$$

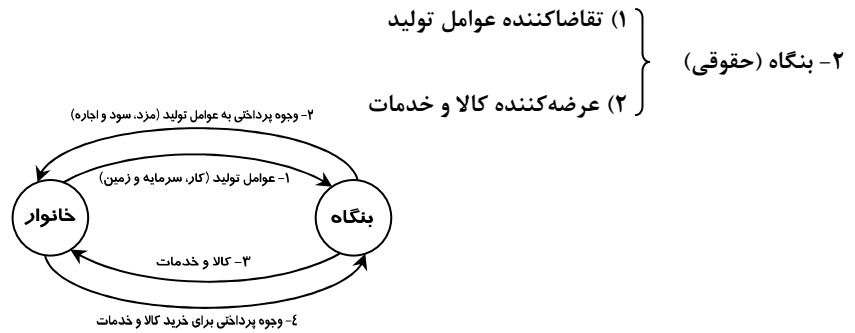
$$\text{سهم استهلاک} = 24 / 700 \times \frac{10}{100} = 2470$$

$$\text{تولید خالص ملی} = 24 / 700 - 2470 = 22 / 230$$

محاسبه تولید کل

در اقتصاد یک جامعه به طور معمول دو گروه فعالیت دارند.

- ۱- خانوارها (حقیقی) } (۱) عرضه کننده عوامل تولید
- ۲) تقاضاکننده کالا و خدمات

تولید کل از سه روش محاسبه می‌شود:

- ۱- روش هزینه‌ای: کل پولی است که از طرف خانوارها به سمت بنگاه جریان پیدا می‌کند که نشانگر ارزش کل کالا و خدماتی است که خانوار خریداری و مصرف کرده است که از جمع هزینه‌های مصرفی تمام خانوارها به دست می‌آید.
- ۲- روش درآمدی: کل پولی است که از طرف بنگاه به خانوار پرداخت می‌شود که نشان‌دهنده ارزش پولی کلیه عوامل تولیدی است که در جریان تولید به کار گرفته می‌شود.
- هم‌زمان با فعالیت‌های تولیدی در سطح جامعه، مقداری درآمد ایجاد می‌شود که معادل ارزش پولی کالاها و خدمات تولید شده است که این درآمد بین صاحبان عوامل تولید تقسیم می‌شود.
- این درآمد معادل حاصل جمع ارزش پولی کالاها و خدمات تولید شده است.

روش تولید (ارزش افزوده)

- چون ارزش هر کالا و خدماتی یک بار در محاسبه‌ی تولید کل منظور می‌شود، چنان‌که بیش از یک بار حساب شود (احتساب مضاعف) گفته می‌شود که برای جلوگیری از تکرار از روش ارزش افزوده استفاده می‌کند.
- قیمت ماده‌ی اولیه ... + ارزش افزوده مرحله‌ی دوم + ارزش افزوده‌ی مرحله‌ی اول = ارزش کل تولیدات
- تذکر ۱: برای پیدا کردن ارزش افزوده در هر مرحله از فرمول زیر استفاده می‌کنیم.
- ارزش مرحله‌ی ماقبل - ارزش یک مرحله = ارزش افزوده
- تذکر ۲: برای پیدا کردن ارزش یک مرحله از رابطه‌ی زیر استفاده می‌کنیم.
- ارزش مرحله‌ی ماقبل + ارزش افزوده آن مرحله = ارزش یک مرحله

مثال ۱: از طریق اطلاعات داده شده ارزش کل تولیدات چقدر است؟

۲۸۵۰	۱- ارزش الوار
۳۰۰۰	۲- ارزش چوب‌بری A
۱۲۵	۳- ارزش افزوده مبیل‌سازی B
$۳۱۲۵ = ۳۰۰۰ + ۱۲۵ =$ ارزش کل تولیدات (۱)	
$۱۵۰ = ۳۰۰۰ - ۲۸۵۰ =$ ارزش افزوده چوب‌بری A (۲)	
$۳۱۲۵ = ۲۸۵۰ + ۱۵۰ + ۱۲۵ =$	

مثال ۲: از طریق اطلاعات داده شده:

- (۱) ارزش افزوده مرحله‌ی C؛
- (۲) قیمت نهایی کدام است؟

۷۵۰	ارزش مرحله‌ی A
۱۵۰	ارزش افزوده مرحله‌ی B
۱۰۲۵	ارزش مرحله‌ی C
۲۵	ارزش افزوده مرحله‌ی D

- $۹۰۰ = ۷۵۰ + ۱۵۰ =$ ارزش مرحله‌ی B
- $۱۲۵ = ۱۰۲۵ - ۹۰۰ =$ ارزش افزوده مرحله‌ی C (۱)
- $۱۰۵۰ = ۱۰۲۵ + ۲۵ =$ قیمت نهایی (۲)

محاسبه به قیمت جاری و قیمت ثابت

ارزش تولیدات جامعه اعم از تولید ناخالص داخلی و تولید ناخالص ملی برحسب پول ملی سنجیده می‌شود و چون ارزش پول دائماً در نوسان است. اگر ارزش کل تولیدات در سال جاری (سال موردنظر) به قیمت جاری (قیمت روز) محاسبه شود، نشان‌دهنده تورم می‌باشد، که رشد تولید (مقدار) را نشان نمی‌دهد.

ولی اگر ارزش تولیدات در سال جاری به قیمت ثابت (سال پایه) محاسبه شود، نشان‌دهنده رشد تولید (مقدار) است و اثر تورم را از بین برده است.

برای جلوگیری از اثر تورمی، سالی را به‌عنوان سال پایه در نظر می‌گیریم و سپس ارزش تولیدات در سال جاری را به قیمت سال پایه محاسبه می‌کنیم.

برای محاسبه‌ی ارزش تولیدات به قیمت ثابت از فرمول زیر استفاده می‌کنیم:

قیمت سال پایه $\times$ مقدار تولید کالا و خدمات در سال جاری = (حقیقی GNP) ارزش تولیدات در سال جاری به قیمت ثابت

مثال ۱: از طریق اطلاعات داده شده؛

الف) ارزش تولیدات در سال ۹۰ به قیمت سال ۸۹ چقدر است؟

ب) ارزش تولیدات در سال ۹۰ به قیمت جاری کدام است؟

کالا	مقدار تولید ۸۹	قیمت ۸۹	تولید ۹۰	قیمت ۹۰
الف	۲۰	۱۰	۳۰	۲۰
ب	۵	۲۰	۱۵	۳۰
ج	۱۵	۶	۲۰	۱۰

الف) برای محاسبه‌ی ارزش تولیدات در سال ۹۰ به قیمت‌های ثابت از رابطه‌ی زیر استفاده می‌کنیم:

قیمت سال ۸۹ $\times$ تولید سال ۹۰ = ارزش تولیدات در سال ۹۰ به قیمت ثابت

$$\left. \begin{array}{l} \text{الف) } 30 \times 10 = 300 \\ \text{ب) } 15 \times 20 = 300 \\ \text{ج) } 6 \times 20 = 120 \end{array} \right\} \Rightarrow 300 + 300 + 120 = 720$$

ب) برای محاسبه‌ی ارزش تولیدات در سال جاری به قیمت جاری، از رابطه‌ی زیر استفاده می‌کنیم:

قیمت سال ۹۰ $\times$ تولید سال ۹۰ = GNP اسمی

$$\left. \begin{array}{l} \text{الف) } 30 \times 20 = 600 \\ \text{ب) } 15 \times 30 = 450 \\ \text{ج) } 20 \times 10 = 200 \end{array} \right\} \Rightarrow 600 + 450 + 200 = 1250$$

مثال ۲: ارزش کل تولیدات در سه سال متوالی اول، دوم و سوم به ترتیب ۱۸۵۰، ۲۲۰۰ و ۳۶۰۰ (میلیارد ریال) است. با انتخاب سال اول به‌عنوان سال پایه، ارزش کل تولیدات بر اساس سال پایه به ترتیب ۱۸۵۰، ۲۰۰۰ و ۳۴۵۰ (میلیارد ریال) است. مطلوب است؟

الف) افزایش مقدار تولید در سال دوم و سوم نسبت به سال اول

ب) افزایش قیمت در سال دوم و سوم نسبت به سال اول

ج) کدام یک از اعداد نشان‌دهنده‌ی رشد تورم است؟

پاسخ:

سال	GNP اسمی	GNP واقعی
اول	۱۸۵۰	۱۸۵۰
دوم	۲۲۰۰	۲۰۰۰
سوم	۳۶۰۰	۳۴۵۰

$$\left. \begin{array}{l} 2000 - 1850 = 150 \\ 3450 - 1850 = 1600 \end{array} \right\} \text{الف) افزایش مقدار تولید در سال‌های دوم و سوم نسبت به سال اول:}$$

$$\left. \begin{array}{l} 2200 - 2000 = 200 \\ 3600 - 3450 = 150 \end{array} \right\} \text{ب) افزایش قیمت در سال‌های دوم و سوم نسبت به سال اول:}$$

ج) ۲۰۰ و ۱۵۰، نشان‌دهنده‌ی رشد تورم است.

بخش ۲- تولید و بازار

فصل ۱- تولید

تعریف تولید: برای آن که بتوانیم کالا و خدمات مورد نیاز خود را با استفاده از منابع و امکانات موجود تهیه کنیم به کار و تلاش نیاز داریم. سلسله اقداماتی که برای تبدیل منابع به کالاهای مورد نیاز صورت می‌گیرد، همان (تولید) است. تولیدکنندگان: محصولات برخی مؤسسات به صورت مستقیم به مصرف مردم می‌رسند، ولی برخی از محصولات به صورت غیرمستقیم به مصرف مردم می‌رسند مثل فولاد و لاستیک. به طور کلی فعالیت دو گروه تولیدکنندگانی که محصولاتشان به صورت مستقیم و غیرمستقیم به مصرف مردم می‌رسند، به نوعی مکمل هم هستند.

انگیزه‌ی تولیدکنندگان

در دنیای واقعی انگیزه‌ی تولیدکنندگان از تولید کالا و خدمات کسب سود است. ولی بی‌تردید انگیزه‌ی بسیاری از تولیدکنندگان در فعالیت‌های روزمره خدمت به هم‌نوعان است که نوعی (عبادت) است. به عبارتی خدمت به هم‌نوع بخشی از انگیزه‌ی تولیدکنندگان است.

هزینه، درآمد، سود

هزینه تولید: مبالغی که تولیدکنندگان برای تولید صرف می‌کنند هزینه تولید نام دارد. مثل: دستمزد کارگران، هزینه‌ی خرید مواد اولیه، اجاره‌ی ساختمان، هزینه‌ی استهلاک سرمایه و مالیات بر تولید درآمد: با فروش محصولات مقداری پول به دست می‌آید که درآمد نام دارد. سود: تفاوت درآمد و هزینه است.

هزینه‌ی کل - درآمد کل = سود

۱- اگر «هزینه‌ی کل > درآمد کل» باشد، مؤسسه تولیدی سود برده است.

۲- اگر «درآمد کل = هزینه‌ی کل» باشد، اصطلاحاً نقطه‌ی سر به سر نامیده می‌شود.

۳- اگر «درآمد کل < هزینه‌ی کل» باشد، مؤسسه تولیدی ضرر کرده است.

برای جلوگیری از زیان باید هزینه‌های تولید را کاهش دهند. همچنین تولیدکنندگان برای به دست آوردن سود بیش‌تر یا جلوگیری از زیان باید درآمد خود را افزایش دهند.

برای افزایش درآمد } (۱) بازار مناسب پیدا کنند.
(۲) فروش کالا با قیمت مناسب ضروری است.

بعضی از تولیدکنندگان به جای کسب سود در کوتاه‌مدت به فکر سود در آینده هستند، که بایستی کالاهای خود را با قیمت پایین‌تر بفروشند تا مشتری بیش‌تر جذب کرده و به اعتبار خود اضافه کنند.

در بعضی موارد تولیدکنندگان به جای صرفه‌جویی در هزینه‌های تولید سعی می‌کنند کالا را با کیفیت بهتر عرضه کنند و به خاطر کسب سود بیش‌تر در آینده از بخشی از سود فعلی صرف‌نظر می‌کنند. عوامل تولید: شامل سه دسته می‌باشد.

۱- منابع طبیعی: مثل معادن، جنگل‌ها، که منابع طبیعی تحت عنوان (زمین) معرفی می‌شود.

۲- نیروی انسانی: که مهم‌ترین نقش را در جریان تولید دارد و از آن تحت عنوان عامل کار نام برده می‌شود.

۳- سرمایه: انسان برای بهره‌برداری از منابع طبیعی به ابزار و تجهیزات نیازمند است.

عامل سرمایه دربرگیرنده‌ی مجموعه امکاناتی است که به‌عنوان حاصل کار گذشته‌ی انسان در جریان تولید مورد استفاده قرار می‌گیرد. به کالاهای بادوامی که در جریان تولید به کار گرفته می‌شود «سرمایه» می‌گویند.

طبیعت + کار = سرمایه

از سرمایه برای فعالیت تولیدی خود استفاده می‌کنند و قیمت سرمایه را به صاحب آن می‌پردازند. صاحب سرمایه در مقابل در اختیار قرار دادن سرمایه‌ی خود توقع دارد در عایدی مؤسسه‌ی تولیدی شریک باشد.

مثال: تولیدکنندگان برای به دست آوردن سود بیش‌تر یا جلوگیری از زیان کدام اقدام را انجام می‌دهند؟

(۱) افزایش درآمد (۲) کشف بازار مناسب برای محصولات خود (۳) کاهش قیمت کالا (۴) استاندارد مصرف

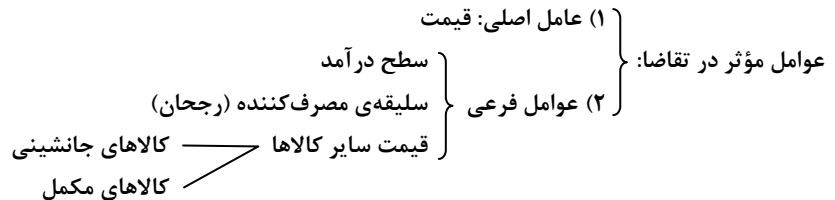
پاسخ: (۱)

فصل ۲- بازار

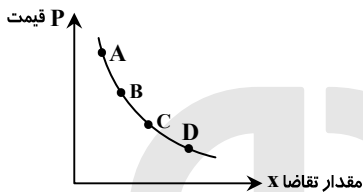
نحوه‌ی تصمیم‌گیری و اقدام تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان و نیز واکنش آن‌ها نسبت به تغییرات و وضعیت اقتصادی را «رفتار اقتصادی» گویند.

بررسی رفتار اقتصادی مصرف‌کنندگان

به‌طور کلی انگیزه‌ی مصرف‌کنندگان از خرید کالا رفع نیاز است.

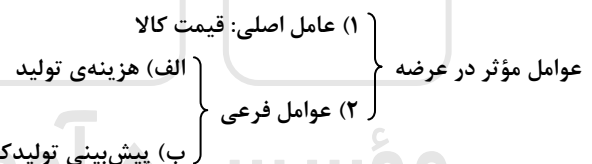
مهم‌ترین عامل در تقاضای مصرف‌کننده قیمت کالای موردنظر است. یعنی با افزایش قیمت تقاضا کاهش و با کاهش قیمت تقاضا افزایش می‌یابد. به عبارتی تقاضا با قیمت رابطه‌ی عکس دارد و منحنی آن در شرایط عادی از چپ به راست نزولی است. (قانون تقاضا بیانگر رابطه‌ی معکوس قیمت و مقدار تقاضا است). با افزایش قیمت یک کالا مصرف‌کنندگان انگیزه‌ی بیش‌تری برای صرفه‌جویی در مصرف آن خواهند داشت. به‌عنوان مثال، با افزایش قیمت گوشت قرمز، تقاضا برای گوشت سفید افزایش خواهد یافت.

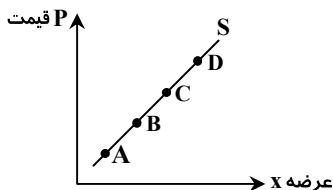
نکته: هرگونه تغییر مکان هندسی روی منحنی تقاضا از A به B یا C به B فقط در اثر تغییر قیمت کالای موردنظر است. در منحنی تقاضا، نقاط بالاتر نشان‌دهنده‌ی قیمت بیش‌تر و تقاضای کم‌تر و نقاط پایین‌تر مبین قیمت کم‌تر و تقاضای بیش‌تر است. نزولی بودن منحنی تقاضا بیانگر آن است که با افزایش قیمت‌ها مقدار تقاضا کاهش می‌یابد و برعکس. قانون تقاضا: چگونگی رابطه‌ی معکوس بین تقاضا و قیمت را نشان می‌دهد.

بررسی رفتار تولیدکنندگان [عرضه‌کنندگان]

انگیزه‌ی تولیدکنندگان از تولید یک کالا کسب سود است.

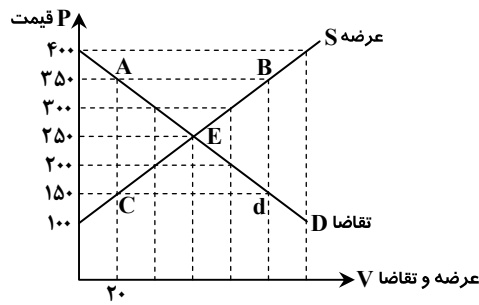
مهم‌ترین عامل مؤثر در عرضه، قیمت کالا است. با افزایش قیمت یک کالا میزان تولید و عرضه‌ی آن افزایش می‌یابد و برعکس، زیرا افزایش قیمت به معنی کسب سود بیش‌تر است و این امر تولیدکنندگان را تشویق می‌کند که بر میزان فعالیت خود بیفزایند. هم‌چنین باعث می‌شود که تولیدکنندگان جدید نیز وارد میدان شوند به امید کسب سود به فعالیت بپردازند.

نکته: هرگونه تغییر مکان هندسی روی منحنی تقاضا از A به B یا C به B فقط در اثر تغییر قیمت کالای موردنظر است. در منحنی عرضه نقاط بالاتر مبین قیمت بیش‌تر، عرضه‌ی بیش‌تر و نقاط پایین‌تر مبین قیمت کم‌تر، عرضه‌ی کم‌تر می‌باشد. منحنی عرضه نشان‌دهنده‌ی چگونگی رفتار اقتصادی تولیدکنندگان است. قانون عرضه: چگونگی رابطه‌ی مستقیم بین عرضه و قیمت را نشان می‌دهد.

تعداد و قیمت تعادلی

عامل هماهنگی عرضه و تقاضا قیمت کالا است.

نکته: در بازار در قیمت‌های بالاتر از تعادل:

- (۱) تقاضا > عرضه
 ← که مازاد عرضه داریم از طرف فروشندگان قیمت‌ها کاهش می‌یابد.
 (۲) عرضه < تقاضا
 در قیمت‌های پایین‌تر از تعادل:

- (۱) عرضه > تقاضا
 ← که کمبود عرضه داریم از طرف خریداران قیمت‌ها افزایش می‌یابد.
 (۲) تقاضا < عرضه

به‌طور کلی در قیمت‌های بالاتر و پایین‌تر از تعادل فاصله‌ی عرضه و تقاضا کاهش می‌یابد. به‌طور کلی هرگاه در بازار قیمت تعادلی نباشد، عواملی آن را به سمت قیمت تعادلی پیش می‌برد. اگر قیمت در حال افزایش باشد، به‌دلیل کمبود (فزونی تقاضا بر عرضه)، قیمت به سمت قیمت تعادلی پیش می‌رود. اگر قیمت در حال کاهش باشد به‌دلیل مازاد (فزونی عرضه بر تقاضا) قیمت به سمت قیمت تعادلی پیش می‌رود. نکته: در قیمت تعادلی الزاماً بین عرضه و تقاضا تساوی برقرار می‌شود و کمبود عرضه (مازاد تقاضا) و کمبود تقاضا (مازاد عرضه) وجود ندارد و همگی صفر است.

بازار چیست؟

۱- ارتباط مجموعه‌ی خریداران و فروشندگان یک کالا و نحوه‌ی رفتار و عکس‌العمل آن‌ها نسبت به تغییر عوامل اقتصادی است و نه ضرورتاً مکان خاصی که بازار نامیده می‌شود.

۲- وضعیت خریداران و فروشندگان یک کالا و منطقی که بر رفتارشان حاکم است.

- (۱) رقابت
 (۲) انحصار
 انواع بازار

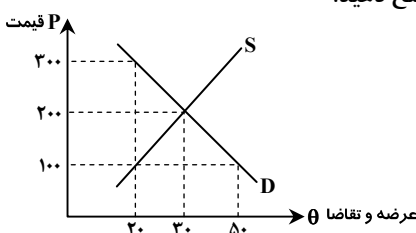
رقابت: اگر در بازار تعداد کثیری فروشنده وجود داشته باشد که بین آن‌ها رقابت حاکم باشد، بازار رقابتی نامیده می‌شود. انحصار: هرگاه در بازار فقط یک تولیدکننده وجود داشته باشد و رقیبی نداشته باشد، اگر فردی بخواهد کالای موردنظر را تهیه کند باید به سراغ تولیدکننده منحصر بفرد برود که به این وضعیت بازار انحصار می‌گویند.

در بازار رقابت زمانی تولیدکنندگان می‌توانند سهم بیش‌تری به‌دست آورند که بتوانند دو اقدام زیر را انجام دهند:

- (الف) افزایش کیفیت محصول
 (ب) پایین آوردن قیمت

در نتیجه رقابت بین تولیدکنندگان به نفع مصرف‌کنندگان است، ولی کاهش شدت رقابت بین تولیدکنندگان به ضرر مصرف‌کنندگان است. هرچه تعداد تولیدکنندگان زیادتر و رقابت فشرده‌تر باشد، منافع بیش‌تری نصیب مصرف‌کنندگان می‌شود. هرگاه در بازار بین خریداران رقابت وجود داشته باشد به نفع فروشندگان است، ولی وضعیت انحصاری خریدار باعث می‌شود که فروشندگان مجبور شوند کالای خود را با قیمتی که خریدار انحصارگر تعیین می‌کند به او بفروشند.

مثال: با توجه به نمودار مقابل که بازار پرتقال در شهر تهران را نشان می‌دهد، به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.

(الف) در قیمت ۳۰۰ ریال چه مبلغ کالا تقاضا می‌شود؟

(ب) در قیمت تعادل ارزش مبادله چقدر است؟

(ج) در قیمت ۱۰۰ ریال چند واحد کالا لازم است تا بازار به تعادل برسد؟

(د) در قیمت ۱۰۰ ریال چند واحد کالا بایستی عرضه شود تا تمام تقاضاکنندگان

بتوانند به تقاضای خود پاسخ دهند؟

پاسخ:

(الف) در قیمت ۳۰۰ ریال تقاضا ۲۰ واحد است، پس مبلغ مبادله $۶۰۰۰ = ۲۰ \times ۳۰۰$ است.
 (ب) در قیمت تعادل (۲۰۰) مقدار تعادل ۳۰ واحد است، لذا ارزش آن برابر است با:

$$۲۰۰ \times ۳۰ = ۶۰۰۰$$

(ج) در قیمت ۱۰۰ ریال مقدار عرضه ۲۰ واحد است در حالی که در تعادل مقدار عرضه ۳۰ واحد است، یعنی اگر ۱۰ واحد کالا اضافه شود، بازار به تعادل خواهد رسید.

(د) در قیمت ۱۰۰ ریال تقاضا ۵۰ واحد است در حالی که عرضه ۲۰ واحد، اگر ۳۰ واحد کالا عرضه شود، تمام تقاضاکنندگان می‌توانند به تقاضای خود پاسخ دهند.

بخش ۳- مدیریت کلان اقتصادی

فصل ۱- آیا دولت باید در اقتصاد دخالت کند؟

۱- از زمان شکل‌گیری نخستین تمدن‌های بشری نیاز به نهادی که اداره‌ی امور جوامع را به عهده بگیرد، احساس می‌شد؛ که به تدریج نخستین دولت‌ها به وجود آمدند.

۲- با گذشت زمان و تکامل جوامع برای دستیابی به فن‌آوری‌های نوین و پیشرفت‌های سریع در تسخیر طبیعت و کشف قوانین حاکم بر آن محدوده‌ی اقتدار دولت وسیع‌تر شد.

۳- با شکل‌گیری امپراتوری‌های بزرگ و گسترش حوزه‌ی اقتدار دولت‌ها تشکیلات دولتی پیچیده‌تر شد.
 تذکر: دولت‌ها چه بزرگ و چه کوچک در گذشته وظایف محدود و نسبتاً مشخصی داشتند که شامل حفظ نظم جامعه و مقابله با تجاوز دشمنان بود.
 روابط مالی دولت‌ها با شهروندان به دو صورت بود:

(۱) اخذ مالیات و خراج از مردم

(۲) هزینه کردن مالیات (بیش‌تر در آمد صرف پرداخت‌های جاری دولت می‌شد). مثل پرداخت حقوق کارکنان کشوری و لشکری

اهداف اقتصادی دولت (نقش اقتصادی دولت)

۱- ایجاد اشتغال کامل: به شرایطی اطلاق می‌شود که همه‌ی جویندگان شغل دارای شغلی باشند و بیکار وجود نداشته باشد. برای رسیدن به اشتغال بایستی شرایط رونق اقتصادی، یعنی پایان بخشیدن به دوران رکود را فراهم کرد.

۲- ثبات اقتصادی: در حالت تورم افراد کم‌درآمد جامعه برای تأمین کالاهای مورد نیاز خود با مشکل روبه‌رو می‌شوند و رفاه عمومی کاهش می‌یابد. دولت بایستی تلاش کند تا از افزایش قیمت‌ها جلوگیری کند و تورم را مهار کند.

۳- رشد و توسعه‌ی اقتصادی: سیاست‌های اقتصادی دولت می‌تواند حرکت جامعه را به سمت توسعه کند یا بر سرعت آن بیفزاید.

۴- بهبود وضع توزیع درآمد: مصلحان اجتماعی و معلمان اخلاق بر ضرورت حمایت و کمک اقشار ثروتمند به فقرا و افراد کم‌درآمد تأکید می‌کنند و نهضت‌های اجتماعی و سیاسی بزرگ با شعار تلاش برای بهبود زندگی فقرا شکل گرفته و گسترش یافته است.

منظور از دخالت دولت چیست؟

(۱) عرضه کالا و خدمات

(۲) وضع قوانین و سیاست‌گذاری در اقتصاد

فعالیت‌های دولت در عرصه‌ی اقتصاد بر دو قسمت است.

۱- عرضه‌ی کالا و خدمات:

دولت می‌تواند با سرمایه‌گذاری، در بازار بعضی از کالاها و خدمات وارد شود و به تولید، عرضه و فروش آن‌ها بپردازد. در این زمینه دولت با تأسیس شرکت‌های دولتی به فعالیت می‌پردازد مثل شرکت ملی نفت که دولت با عرضه و فروش فرآورده‌های نفتی کسب درآمد می‌کند. ممکن است در بعضی شرایط خاص دولت به ناچار برخی مؤسسات تولیدی و تجاری را تحت پوشش بگیرد و بدین ترتیب، در بازار تولید و عرضه‌ی بعضی کالاها و خدمات درگیر شود.

این وضعیت به دلیل بروز جنگ تحمیلی در کشور ما اتفاق افتاد و دولت به ناچار مالکیت و اداره‌ی برخی واحدهای صنعتی و تولیدی را به عهده گرفت. دلیل عدم سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در برخی از رشته‌ها:

(الف) عدم اطمینان از سودآوری

(ب) نیاز به سرمایه‌ی اولیه‌ی زیاد مثل تولید فولاد

۲- وضع قوانین و سیاست‌گذاری در اقتصاد:

۱) دولت برای هدایت اقتصاد در مسیر مطلوب و موردنظر خود و با هدف ایجاد نظم و انضباط در عرصه‌ی فعالیت‌های اقتصادی جامعه قوانینی را وضع می‌کند و سیاست‌هایی را برای اجرا در کشور طراحی می‌کند.

۲) هدف‌هایی نظیر:

الف) کاهش مصرف‌گرایی

ب) محدود ساختن واردات و مصرف بی‌رویه‌ی کالاهای وارداتی

ج) برنامه‌ریزی در جهت به‌کارگیری فن‌آوری‌های نوین

د) افزایش فعالیت‌های تولیدی

هـ) سرمایه‌گذاری در مناطق محروم کشور

۳) در محدوده‌ی وضع قوانین و سیاست‌گذاری، دولت با فرض آگاهی کامل از وضع اقتصادی و آنچه باید انجام شود، به تدوین قوانین و مقررات می‌پردازد.

اختلاف نظر بین اقتصاددانان درباره‌ی نقش دولت در اقتصاد

گروهی اعتقاد دارند دولت باید به‌طور جدی در عرصه‌ی اقتصاد فعالیت کند. زیرا بدون حضور دولت و نقش قوی آن، اقتصاد کشور نمی‌تواند در مسیر درست و مناسب پیش برود.

گروهی دیگر معتقدند دولت نباید در عرصه‌ی اقتصادی وارد شود و دخالت کند. چون با دخالت دولت وضعیت اقتصاد بهتر نمی‌شود و اعتقاد به اقتصاد آزاد دارند.

در نتیجه دو گروه فکری را می‌توان از یکدیگر تفکیک کرد.

الف) مدافعان نقش قوی و پررنگ دولت در اقتصاد که اقتصاد آزاد بدون حضور قوی دولت را فاقد کارایی می‌دانند.

ب) طرفداران اقتصاد آزاد که مخالف حضور و نقش جدی دولت در اقتصادند.

تفاوت دو گروه از اقتصاددانان درباره‌ی نقش دولت در اقتصاد

۱- عرضه‌ی کالاها و خدمات: طرفداران اقتصاد آزاد معتقدند اگر دولت در این حوزه وارد شود و تصدی کارخانه‌ها، معادن و صنایع را در دست خود بگیرد، نمی‌تواند آن‌ها را به‌صورت کارآمد اداره کند. آن‌ها اعتقاد دارند بخشی خصوصی به روشی مناسب‌تر و با مدیریت کارآمدتر می‌تواند از عهده‌ی اداره‌ی این فعالیت‌ها برآید.

طرفداران اقتصاد آزاد شواهد فراوانی را از مدیریت ناکارآمد دولتی در کشورهای مختلف ارائه می‌کنند و اعتقاد دارند اگر بخش خصوصی در این حوزه‌ها جایگزین دولت بشود، این فعالیت‌ها به‌صورت سودآور اداره شده و در نهایت جامعه از آن منتفع خواهد شد.

طرفداران حضور دولت در اقتصاد می‌گویند که بخش خصوصی در کشورهای در حال توسعه تجربه‌ی کافی برای تصدی فعالیت ندارد و لازم است از حمایت دولت برخوردار باشد و اعتقاد دارند بخش خصوصی به‌دلیل توجه به سود خود، شاید صلاحیت لازم را برای تصدی چنین فعالیت‌هایی را ندارد.

۲- وضع قوانین و سیاست‌گذاری در اقتصاد: طرفداران اقتصاد آزاد می‌گویند برای وضع قوانین و سیاست‌گذاری در اقتصاد باید اطلاعات کافی از اقتصاد و جنبه‌های مختلف آن داشت. در صورتی دولت موفق است که اطلاعات روشن و دقیقی از اقتصاد کشور داشته باشد که معمولاً چنین نیست. اگر قانون‌گذاری بدون اطلاعات لازم انجام بگیرد، ممکن است به‌جای آثار مثبت شاهد آثار منفی باشیم. به عبارت دیگر، دولت به‌جای این‌که اقتصاد را در مسیر درست هدایت کند، آن را به بیراهه خواهد برد.

در حال حاضر بسیاری از اقتصاددانان به ترکیب این دو دیدگاه و دست‌یابی به ترکیبی بهینه از دولت-بازار رأی می‌دهند. به‌طوری‌که دولت در بعضی عرصه‌های محدود از اقتصاد فعالیت کند و در عین حال، بخش خصوصی و بازار نیز بتواند بدون محدودیت به گسترش ابعاد فعالیت‌های خود بپردازد.

در سال‌های اخیر دولت در اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی سهم خود را در اقتصاد کاهش داده و موجبات تقویت بخش خصوصی در اقتصاد کشور شده است. و این به معنی حرکت در مسیر دست‌یابی به ترکیب بهینه از حضور دولت و مشارکت بخش خصوصی است.

مثال: منظور از اقتصاد (دولت و بازار) چیست؟

۱) دولت در بعضی عرصه‌های نامحدود فعالیت کند، بخش خصوصی و بازار با محدودیت به گسترش ابعاد فعالیت خود بپردازند.

۲) دولت و بخش خصوصی همواره به‌صورت نامحدود به گسترش فعالیت خود ادامه دهند.

۳) دولت و بخش خصوصی همواره به‌صورت محدود به گسترش فعالیت خود ادامه دهند.

۴) دولت در بعضی عرصه‌ها به‌صورت محدود در اقتصاد فعالیت کند، ولی بخش خصوصی به‌صورت نامحدود به گسترش ابعاد فعالیت خود بپردازند.

پاسخ: (۴)

دانش‌آموزان عزیز فصل ۲- بخش ۳ را که قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است، عیناً باید از کتاب درسی مطالعه کنند.

فصل ۳- بودجه و دولت - چرا دولت‌ها اقدام به تنظیم بودجه می‌کنند؟

- ۱- از عوامل اصلی تعیین‌کننده‌ی هزینه‌های دولت میزان درآمد آن است.
- ۲- هماهنگ کردن درآمدها و هزینه‌های عمومی به وسیله‌ی (بازار) بودجه صورت می‌گیرد.
- ۳- بودجه سندی است شامل پیش‌بینی درآمدها و هزینه‌های عمومی طی یک سال که با قدرت اجرایی مشخص و عملیات معین در جهت رسیدن به اهداف تعیین شده تنظیم می‌شود.
- ۴- بودجه در حقیقت مهم‌ترین و اساسی‌ترین سند در دستگاه مالی و اداری کشور است.
- ۵- بودجه یک سند پیش‌بینی و یک برنامه‌ی کار برای آینده است. ارقام بودجه به‌طور تخمینی تعیین می‌شود.

اهمیت بودجه

- الف) ارزیابی اهداف: ارزیابی اهداف دستگاه‌های دولتی از طریق تنظیم بودجه تحقق می‌یابد. با توجه به این‌که دستگاه‌های مالی درآمد محدودی دارند و هدف‌های متعددی برای مصرف این درآمدها وجود دارد، بودجه می‌تواند بیانگر ارزش نسبی اهداف تعیین شده باشد.
- تذکر ۱: بودجه را سابقاً سازمان برنامه و بودجه تدوین می‌کرد که بعدها به عنوان سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی تغییر یافت. هم‌اکنون سازمان معاونت برنامه‌ریزی و راهبردی ریاست جمهوری متن بودجه را تدوین می‌نماید.
- تذکر ۲: بودجه یک برنامه‌ی مالی است که طرز تقسیم وجوه عمومی را بین احتیاجات متنوع دستگاه‌های اداری کشور تعیین می‌کند.
- ب) هماهنگ ساختن نظریات: هدف دیگر بودجه هماهنگ کردن نظریات متصدیان امور در برنامه‌ی اداره‌ی کشور است، چون در مورد بهترین ترتیب مصرف کردن وجوه عمومی برای تحقق بخشیدن به اهداف، عقاید متفاوتی وجود دارد.
- تذکر: زمانی که لایحه‌ی بودجه به تصویب می‌رسد و صورت قانونی پیدا می‌کند، اگر هم کسی با طرز تقسیم وجوه عمومی پیش‌بینی شده در آن موافق نباشد، خود را به پیروی از اصول ذکر شده در بودجه و اجرای آن مکلف می‌داند.
- ج) کسب مجوز قانونی برای دولت: با تصویب بودجه، به دولت اجازه داده می‌شود که از راه‌های پیش‌بینی شده در بودجه درآمدهایی کسب کند و هزینه‌هایی را بپردازد، که از نظر سیاسی اهمیت زیادی دارد. هر زمان مجلس با یکی از پیشنهادات دولت موافق نباشد، مؤثرترین راه برای جلوگیری از برنامه‌های پیشنهادی دولت تصویب نکردن بودجه‌ی آن است.
- ت) ارتباط فعالیت‌های دولتی و غیردولتی: به‌طور کلی نظام اقتصادی جامعه از دو قسمت دولتی و غیردولتی تشکیل شده است. ارتباط و تناسب این دو بخش با یکدیگر در وضعیت اقتصادی کشور اهمیت فراوانی دارد. با روشن شدن میزان درآمدها و محدوددهی هزینه‌های دولت به وسیله‌ی بودجه این ارتباط روشن تر می‌شود.

بودجه از آغاز تا پایان

۱- تنظیم و پیشنهاد بودجه:

- الف) تنظیم و پیشنهاد بودجه طبق اصل ۵۲ قانون اساسی بودجه‌ی سالانه‌ی کل کشور توسط دولت تهیه می‌شود.
- ب) متن پیشنهادی بودجه را سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور تدوین و پس از تصویب هیئت دولت به مجلس تقدیم می‌کند که «لایحه‌ی بودجه» نام دارد.
- ج) لایحه‌ی بودجه شامل: یک ماده واحد و چندین تبصره است.
- ماده واحد، رقم کل درآمدها و هزینه‌های یک سال را مشخص می‌کند.
- تبصره در بردارنده‌ی ضوابط و مقررات خاص مربوط به چگونگی کسب درآمد و صرف هزینه‌های پیش‌بینی شده در بودجه است.
- ۲- تصویب بودجه:
- طبق اصل ۵۲ قانون اساسی تصویب بودجه‌ی سالانه‌ی کشور از وظایف مجلس شورای اسلامی است.
- دولت موظف است لایحه‌ی بودجه سال بعد را تا آذرماه هر سال به مجلس تقدیم کند.
- لایحه‌ی بودجه ابتدا در کمیسیون بودجه‌ی مجلس و سپس در جلسه‌ی علنی مجلس بررسی می‌شود.
- مجلس موظف است لایحه‌ی بودجه‌ی سال بعد را قبل از پایان سال تصویب کند.
- ۳- اجرای بودجه:

- الف) پس از به تصویب رسیدن لایحه‌ی بودجه در مجلس شورای اسلامی، این لایحه به قانون بودجه تبدیل می‌شود که برای تمام دستگاه‌های دولتی لازم‌الاجرا است.
- ب) عملکرد مالی یک سال بخش دولتی در محدوده‌ی بودجه‌ی مصوب انجام می‌پذیرد.
- ج) در قانون بودجه علاوه بر ماده‌ی واحد و تبصره‌ها، بودجه‌ی هر دستگاه نیز به تفکیک و به ریز مواد وجود دارد.
- د) در صورت تصویب مجلس، اعتبارات هر یک از سازمان‌ها و دستگاه‌های دولتی در محدوده‌ی بودجه‌ی مصوب تخصیص می‌یابد.

۴- نظارت بر اجرای بودجه:

(الف) بودجه یکی از اهرم‌های هدایت اقتصاد جامعه است، در صورتی که مجلس بر اجرای بودجه نظارت نکند، تصویب بودجه اهمیت خود را از دست می‌دهد.

(ب) در کلیه کشورهای جهان حق نظارت بر اجرای بودجه به عهده مجلس نمایندگان است.

(ج) اصل ۵۴ و ۵۵ قانون اساسی بیانگر این است که اعضای دیوان محاسبات مستقیماً زیر نظر مجلس شورای اسلامی فعالیت می‌کنند.

مثال ۱: صورت مستخرج از دفاتر و اسناد مالی به دلیل مربوط بودن با چه موردی، سند بودجه محسوب نمی‌شود؟

(۱) اهداف تعیین شده (۲) دوره‌ی مشخص مالی (۳) اجرای عملیات مشخص (۴) ارقام تحقق یافته

پاسخ: (۴)

مثال ۲: سند بودجه:

(۱) مربوط به مخارج انجام شده است.

(۲) مربوط به درآمدهای وصول شده است.

(۳) از اسناد و دفاتر مالی گذشته استخراج می‌شود.

(۴) یک پیش‌بینی و یک برنامه‌ی کاری برای آینده است.

پاسخ: (۴)

مثال ۳: در چه صورتی بودجه اهمیت خود را از دست می‌دهد؟

(۱) عدم نظارت از طرف شورای نگهبان

(۲) عدم نظارت از طرف مجلس شورای اسلامی

(۳) عدم نظارت از طرف سازمان راهبردی

(۴) عدم نظارت از طرف دیوان محاسبات

پاسخ: (۲)

(د) دیوان محاسبات وظیفه رسیدگی به کلیه حساب‌های وزارت‌خانه‌ها، مؤسسات، شرکت‌های دولتی و سایر دستگاه‌هایی که به نحوی از بودجه‌ی کل کشور استفاده می‌کنند را دارد، تا هیچ هزینه‌ای از محل اعتبارات مصوب تجاوز نکند و هر وجهی در محل خود به مصرف برسد.

خزانه:

از مهم‌ترین دستگاه‌های مالی است که در اجرای بودجه نقش اساسی دارد. به عبارتی بانکدار بودجه است.

نکته‌ی ۱: در سند بودجه اهداف از جنبه‌ی پیش‌بینی خارج و کاملاً باید مشخص شده باشد.

نکته‌ی ۲: ارقام ماده واحده در بودجه مشخص نیست.

نکته‌ی ۳: ماده‌ی واحده و تبصره مشترکاً هم در قانون بودجه وجود دارد و هم در لایحه‌ی بودجه.

درآمدهای دولت:

۱- مالیات

۲- بهای خدمات

۳- سود حاصل از سرمایه‌گذاری دولتی

۴- استقراض

۵- نشر اسکناس

(الف) امروزه در اکثر کشورهای جهان یکی از ابزارهای مؤثر کسب درآمد برای دولت‌هاست.

۱- مالیات‌ها (ب) تغییر و تکامل مالیات بستگی به وضع درآمد و سطح زندگی افراد جامعه دارد.

(ج) مشخصات مالیات در هر کشور تابع شرایط اجتماعی و اقتصادی آن کشور است.

تعریف مالیات: قسمتی از درآمد یا دارایی افراد است که توسط دولت به موجب قانون از افراد جامعه دریافت می‌شود تا وسیله‌ی پرداخت هزینه‌های عمومی باشد یا در جهت اعمال سیاست‌های مالی قرار گیرد.

نکته: آن دسته از خط‌مشی‌های دولت که با اخذ مالیات تحقق می‌یابد را «سیاست مالی» می‌گویند که به بررسی آثار مالیات بر سایر متغیرهای کلان اقتصادی مثل سطح تولید، اشتغال، درآمد و قیمت می‌پردازد.

هدف دولت از اخذ مالیات

۱- منبع درآمد

۲- ابزاری برای رفع نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و توزیع عادلانه‌تر درآمدها

۳- ابزاری برای سیاست‌گذاری‌های اقتصادی

انواع مالیات

- ۱- مستقیم: از اشخاص حقیقی یا حقوقی دریافت می‌شود. اولاً، پرداخت‌کننده آن مشخص است. ثانیاً، میزان مالیات پرداختی مشخص است مثل مالیات بر حقوق، ثروت، درآمد مشاغل، ارث
- ۲- غیرمستقیم: پرداخت‌کننده آن ضمن خرید کالا مقداری مالیات هم پرداخت می‌کند یعنی قسمتی از بهای آن کالا مالیات غیرمستقیم است. اولاً، پرداخت‌کننده آن مشخص نیست. ثانیاً، میزان مالیات پرداختی مشخص نیست مثل مالیات بر سیگار، بنزین و ...
- نکته: مالیات غیرمستقیم را افراد به میزان مصرف پرداخت می‌کنند و همه به یک نسبت می‌پردازند ولی مالیات مستقیم را مردم به نسبت درآمدها پرداخت می‌کنند.

انواع نرخ‌های مالیاتی

- ۱- نرخ ثابت مالیات: در این نرخ در ازای مقادیر مختلف درآمد نرخ مالیات تغییر نمی‌کند، ولی میزان مالیات متفاوت است. به عبارتی در وضع نسبی افراد قبل و بعد از پرداخت مالیات هیچ تغییری ایجاد نمی‌شود و قادر به تعدیل وضعیت نسبی افراد نمی‌باشد.
- نکته ۱: درآمد شخص A، ۲۰۰۰ تومان و شخص B ۱۰/۰۰۰ تومان است. حال اگر هر دو با نرخ ثابت ۲٪ مالیات بدهند ملاحظه می‌شود که در وضع نسبی آن‌ها هیچ تغییری ایجاد نشده است. قبل از پرداخت مالیات درآمد شخص B، ۵ برابر شخص A است.

$$\text{میزان مالیات شخص A: } 2000 \times \frac{2}{100} = 40$$

$$\text{کل درآمد بعد از کسر مالیات: } 2000 - 40 = 1960$$

$$\text{میزان مالیات شخص B: } 10000 \times \frac{2}{100} = 200$$

$$\text{کل درآمد شخص B بعد از کسر: } 10000 - 200 = 9800$$

ملاحظه می‌کنید، بعد از کسر مالیات هم درآمد شخص B، ۵ برابر شخص A است.

نکته ۲: در نرخ ثابت همه افراد به یک نسبت ولی میزان متفاوتی مالیات می‌دهند و در ازای مقادیر مختلف درآمد نرخ ثابت، ولی میزان مالیات متفاوت است.

- ۲- نرخ تصاعدی مالیات: نرخی را گویند که با افزایش درآمد افزایش و با کاهش درآمدها کاهش می‌یابد و در تعدیل درآمد و ثروت افراد جامعه مؤثر است و به دو صورت است:

الف) نرخ تصاعدی کلی: در این نرخ با اندک تغییر در میزان درآمد، کل درآمد فرد مشمول نرخ جدید مالیاتی خواهد شد.

مثال: طبق جدول زیر میزان مالیات پرداختی شخصی که ماهیانه ۵۲/۰۰۰ ریال درآمد دارد چقدر است؟

از کل درآمد فرد که ۵۲/۰۰۰ ریال است با نرخ ۶٪ مالیات گرفته می‌شود.

نرخ مالیات	درآمد
معاف	۲۰/۰۰۰
۲٪	تا ۳۰/۰۰۰
۴٪	تا ۴۰/۰۰۰
۶٪	تا ۶۰/۰۰۰
۸٪	تا ۸۰/۰۰۰

$$\text{میزان مالیات پرداختی فرد } 52000 \times \frac{6}{100} = 3120$$

ب) نرخ تصاعدی طبقه‌ای: برعکس تصاعد کلی با جزیی افزایش یا کاهش درآمد، مالیات به شدت تغییر نمی‌کند.

درآمد فرد را طبقه، طبقه می‌کنند؛ از هر طبقه با نرخ مشخصی مالیات کسر می‌شود سپس میزان مالیات‌های پرداخت شده را با هم جمع می‌کنند.

مثال: با توجه به اطلاعات زیر که نرخ‌های مالیاتی را برای طبقات مختلف درآمد نشان می‌دهد میزان مالیات پرداختی فردی که ماهیانه ۶۵/۰۰۰

ریال درآمد دارد چقدر است؟

نرخ مالیات	درآمد
معاف	۲۰/۰۰۰
۲٪ نسبت به مازاد	از ۲۰/۰۰۰ تا ۳۰/۰۰۰
۴٪ نسبت به مازاد	از ۳۰/۰۰۰ تا ۵۰/۰۰۰
۶٪ نسبت به مازاد	از ۵۰/۰۰۰ تا ۶۰/۰۰۰
۸٪ نسبت به مازاد	از ۶۰/۰۰۰ تا ۸۰/۰۰۰

پاسخ:

$$۳۰/۰۰۰ - ۲۰/۰۰۰ = ۱۰/۰۰۰ \times \frac{۲}{۱۰۰} = ۲۰۰$$

$$۵۰/۰۰۰ - ۳۰/۰۰۰ = ۲۰/۰۰۰ \times \frac{۴}{۱۰۰} = ۸۰۰$$

$$۶۰/۰۰۰ - ۵۰/۰۰۰ = ۱۰/۰۰۰ \times \frac{۵}{۱۰۰} = ۵۰۰$$

$$۶۵/۰۰۰ - ۶۰/۰۰۰ = ۵۰۰ \times \frac{۶}{۱۰۰} = ۳۰۰$$

میزان مالیات پرداختی $= ۲۰۰ + ۸۰۰ + ۵۰۰ + ۳۰۰ = ۱۸۰۰$

نکته ۱:

میزان مالیات $T = y \cdot i$ فرمول محاسبه‌ی میزان مالیات

درآمد $y = \frac{T}{i}$ فرمول محاسبه‌ی نرخ مالیات

نرخ مالیات $i =$

نکته ۲: در کلیه‌ی نرخ‌های مالیاتی اعم از نرخ ثابت، تصاعد کلی و طبقه‌ای در ازای مقادیر مختلف درآمد میزان مالیات متفاوت است.

انواع مالیات‌ها

۱- مالیات بر درآمد: مثل مالیات بر حقوق، درآمد مشاغل، درآمد کشاورزی و املاک که نوع آن هم مستقیم است.

۲- مالیات بر دارایی: از انواع دارایی اعم از منقول و غیرمنقول مثل خانه، زمین، اتومبیل و غیره اخذ می‌شود.

(الف) یا در هنگام انجام معاملات وصول می‌شود.

۳- مالیات بر نقل و انتقال دارایی: (ب) یا نقل و انتقال دارایی افراد (پس از مرگ) مثل مالیات بر ارث

۴- حقوق و عوارض گمرکی: این مالیات بر تجارت خارجی (صادرات و واردات) گرفته می‌شود که علاوه بر ایجاد یک منبع درآمد یکی از ابزارهای سیاست‌گذاری نیز هست.

۵- عوارض شهرداری: قسمتی از بهای خدماتی است که دولت برای مردم انجام می‌دهد.

شهرداری در ازای خدماتی که ارائه می‌دهد مثل: }
 نظافت شهر
 آسفالت خیابان
 حفظ و زیبایی شهر
 ایجاد پارک‌ها
 و ...

و جوهی مثل عوارض اتومبیل و عوارض نوسازی دریافت می‌کند.

این عوارض در حقیقت بخشی از بهای خدمات ارائه شده است.

بهای خدمات

یکی دیگر از منابع درآمد دولت، بهای بعضی از خدماتی است که به مردم ارائه می‌دهد، مثل خدمات پستی، آب، برق، گاز و تلفن.

سود حاصل از برخی سرمایه‌گذاری‌های دولتی

سرمایه‌گذاری‌های دولتی شامل }
 تولیدی
 اجتماعی
 زیربنایی

(۱) به منظور تحکیم بنیان اقتصادی جامعه صورت می‌گیرد.

(۲) به هزینه‌های هنگفت نیاز دارد و سودآور نیست.

سرمایه‌گذاری مولد یکی از منابع تأمین درآمد دولت به‌شمار می‌رود مثل صادرات نفت.

استقراض

الف) استقراض یا داخلی است یا خارجی.

ب) تفاوت عمده استقراض با سایر درآمدهای دولت این است که موقتی است و در آینده دولت باید آن را پرداخت کند. زمانی که دولت با کسری بودجه مواجه است می تواند از استقراض استفاده کند.

نشر اسکناس

در صورتی که درآمدهای حاصل از سایر منابع و استقراض تکافوی هزینه های دولت را نکند، بنا به درخواست دولت، بانک مرکزی مبادرت به انتشار اسکناس جدید می کند که بتواند قسمتی از هزینه های دولت را پوشش دهد. انتشار اسکناس در اقتصاد جامعه در حالت های مختلف پیامدهای زیر را به همراه دارد:

الف) اگر اقتصاد جامعه در حالت اشتغال کامل باشد، چون تولید ثابت است تزریق پول جدید قدرت خرید را افزایش می دهد و باعث تورم می شود. ب) انتشار اسکناس در حالت اشتغال کامل زمانی باعث بروز تورم نمی شود که توأم با ارائه کالاهای اساسی باشد.

ج) اگر اقتصاد جامعه در حالت رکود باشد (اشتغال کامل نباشد) نشر اسکناس باعث رونق اقتصادی می شود.

هزینه های دولت (مخارج عمومی)

بهای استفاده از کالا و خدماتی است که دولت برای انجام وظایف خود به آن ها نیاز دارد. مثل خرید گندم از کشاورزان به قیمت ثابت. ولی اگر در جامعه تورم وجود داشته باشد، انگیزه ی کشاورزان برای کشت گندم از بین خواهد رفت.

۱) عادی یا جاری

انواع هزینه ها (مخارج دولتی) }
 ۲) سرمایه ای (عمرانی)
 ۱- هزینه های عادی یا جاری

اولاً به طور مستمر برای دولت وجود دارد.

ثانیاً متناسب با سیاست های دولت تغییر می کند.

ثالثاً با توجه به رشد جمعیت و افزایش درآمد سیر نزولی ندارد.

انواع هزینه های جاری

۱- پرسنلی: بابت فعالیت کار اداره ها و سازمان های دولتی مثل حقوق کارمندان، وکلا، نظامیان و ... پرداخت می شود.

۲- اداری: بابت چرخش کار جاری ادارات و نهادها پرداخت می شود مثل حمل و نقل، اجاره، آب و برق و تلفن، ملزومات (کاغذ و قلم).

۳- پرداخت های انتقالی: به منظور تأمین و توازن اجتماعی و رفع نابرابری ها صرف می شود و شامل موارد زیر است:

الف) حقوق ایام بیکاری و ازکارافتادگی

ب) کمک به کسانی که در اثر حوادث طبیعی مثل سیل و زلزله آسیب دیده اند.

ج) پرداخت به روستاییان تحت پوشش طرح شهید رجایی

د) یارانه (سوبسید) که دولت به منظور ثابت نگاه داشتن قیمت و ارائه ارزان کالاهای اساسی پرداخت می کند.

۲- هزینه های سرمایه ای (عمرانی)

به آن دسته از هزینه های دولتی که صرف احداث بنا یا خرید کالاهایی می شود که با بقای اصل آن ها مورد استفاده قرار می گیرند اطلاق می شود.

مثل کارخانه پتروشیمی و فولادسازی و ... عمر این گونه تأسیسات بیش از یک سال است.

انواع هزینه های سرمایه ای

۱- مولد: کالا و خدمات نهایی مورد نیاز مردم را تولید می کند، مثل کارخانه نساجی، اتومبیل سازی و مواد غذایی.

۲- زیربنایی:

اولاً، مستقیماً به تولید کالا منجر نمی شود.

ثانیاً، باعث تقویت بنیه اقتصادی کشور می شود.

ثالثاً، لازمی بهره برداری مطلوب از سایر فعالیت های اقتصادی است.

رابعاً، برای به ثمر رسیدن سایر فعالیت های اقتصادی ضروری است.

مثل سدسازی، جاده سازی، شبکه ی آبرسانی، نیروگاه ها، فرودگاه ها و خطوط راه آهن.

۳- اجتماعی:

- مستقیماً به تولید کالا منجر نمی شود.

- زمینی لازم را برای تولید سایر کالاها فراهم می کند.

- مهم ترین سرمایه گذاری دولت است و جامعه را در راه رسیدن به استقلال اقتصادی کمک می کند.

نکته‌ی ۱: اکثر محققان اعتقاد دارند که سرمایه‌گذاری در امر آموزش و پرورش مستقیماً به تولید کالا منجر نمی‌شود ولی مستقیماً باعث افزایش تولید می‌شود.

نکته‌ی ۲: تفاوت فاحش بین کشورهای صنعتی با جهان سوم از نظر پیشرفت اقتصادی ناشی از:

الف) میزان برخورداری کشورهای پیشرفته‌ی صنعتی از نیروهای متخصص

ب) گسترش علم و دانش در این جوامع است.

تذکر ۱: طرح شهید رجایی، کمک بلاعوض به روستاییان بالاتر از ۶۰ سال به صورت نقدی یا جنسی است.

تذکر ۲: در صورت الزام کلیه‌ی بخش‌های اقتصادی اعم از تعاونی، دولتی و خصوصی اقدام به سرمایه‌گذاری می‌کنند.

تذکر ۳: بسیاری از دانشمندان اقتصاد اعتقاد دارند که باید تمامی هزینه‌های تربیت نیروی انسانی را به‌عنوان هزینه‌های سرمایه‌گذاری منظور کنیم (نه فقط هزینه‌های ساخت مدارس و دانشگاه و بیمارستان‌ها را).

مثال ۱: با فرض جدول مالیاتی، پاسخ سؤال‌های زیر به ترتیب کدام است؟

الف) میزان مالیات سالیانه تولیدکننده‌ای که ماهیانه

۹۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال درآمد دارد چند میلیون ریال است؟

ب) میزان مانده‌ی خالص ماهانه‌ی وی چند میلیون ریال

است؟

ج) نام نرخ مالیاتی موردنظر چیست؟

۱) ۱/۲۲۴ - ۷۹۸ - تصاعد طبقه‌ای

۲) ۱/۲۴۲ - ۷۹۸ - تصاعد کلی

پاسخ: (۱)

الف)

معاف از مالیات	درآمدهای تا ۱۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال	۱
نسبت به مازاد با نرخ ۶٪	درآمدهای تا ۳۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال	۲
نسبت به مازاد با نرخ ۱۲٪	درآمدهای تا ۶۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال	۳
نسبت به مازاد با نرخ ۱۸٪	درآمدهای تا ۹۰۰/۰۰۰/۰۰۰ ریال	۴

۲) ۱/۲۲۴ - ۸۹۷ - تصاعد کلی

۴) ۱/۲۴۲ - ۸۹۷ - تصاعد طبقه‌ای

$$۱) \quad ۳۰۰/۰۰۰/۰۰۰ - ۱۰۰/۰۰۰/۰۰۰ = ۲۰۰/۰۰۰/۰۰۰ \times \frac{۶}{۱۰۰} = ۱۲/۰۰۰/۰۰۰$$

$$۲) \quad ۶۰۰/۰۰۰/۰۰۰ - ۳۰۰/۰۰۰/۰۰۰ = ۳۰۰/۰۰۰/۰۰۰ \times \frac{۱۲}{۱۰۰} = ۳۶/۰۰۰/۰۰۰$$

$$۳) \quad ۹۰۰/۰۰۰/۰۰۰ - ۶۰۰/۰۰۰/۰۰۰ = ۳۰۰/۰۰۰/۰۰۰ \times \frac{۱۸}{۱۰۰} = ۵۴/۰۰۰/۰۰۰$$

میزان مالیات پرداختی در ماه $T = ۱۲ + ۳۶ + ۵۴ = ۱۰۲m$

میزان مالیات پرداختی سالیانه $۱۰۲ \times ۱۲ = ۱۲۲۴m$

ب)

مانده خالص فرد در ماه $۹۰۰ - ۱۰۲ = ۷۹۸ \Rightarrow$ مالیات مستقیم - درآمد شخصی = درآمد خالص

ج) نرخ هر دو محاسبه تصاعد طبقه‌ای است.

مثال ۲: جدول مقابل میزان مالیات و درآمد را در یک جامعه‌ی فرضی نشان می‌دهد. نام نرخ مالیاتی اعمال شده کدام است؟

درآمد y	۱۰۰	۱۱۰۰	۱۲۰۰	۱۳۰۰
میزان مالیات T	—	۱۰۰	۱۱۰	۱۲۰

۴) ثابت با معافیت مالیاتی

۳) تصاعد طبقه‌ای

۲) تصاعد کلی

۱) ثابت

پاسخ: (۴)

نرخ مالیات = $\frac{\text{درآمد}}{\text{درآمد}}$

$$۱۱۰۰ - ۱۰۰ = ۱۰۰۰ \Rightarrow \frac{۱۰۰}{۱۰۰۰} = ۱۰\%$$

$$۱۲۰۰ - ۱۰۰ = ۱۱۰۰ \Rightarrow \frac{۱۱۰}{۱۱۰۰} = ۱۰\%$$

$$۱۳۰۰ - ۱۰۰ = ۱۲۰۰ \Rightarrow \frac{۱۲۰}{۱۲۰۰} = ۱۰\%$$

مثال ۳: در کدام یک از نرخ‌های مالیاتی در ازای مقادیر مختلف درآمد، میزان مالیات متفاوت است؟

- (۱) ثابت (۲) تصاعدی (۳) تصاعد طبقه‌ای (۴) در تمام نرخ‌ها اعم از ثابت و تصاعدی

پاسخ: (۴)

مثال ۴: مهم‌ترین سرمایه‌گذاری دولت کدام است و نتیجه‌ی نهایی آن چیست؟

- (۱) عمرانی - استقلال اقتصادی (۲) زیربنایی - توسعه‌ی همه‌جانبه
(۳) اجتماعی - استقلال اقتصادی (۴) مولد - تولید انبوه

پاسخ: (۳)

مثال ۵: ارزش یک کالای سرمایه‌ای در آغاز دوره ۳۶۰۰ (میلیارد ریال) است و عمر مفید ۲۰ سال. اگر در چهار سال آخر عمر این دستگاه در اثر رکود اقتصادی ۲۰٪ قیمت این دستگاه کاهش یابد؛

الف) استهلاک سالیانه کدام است؟

ب) قیمت جدید دستگاه پس از رکود اقتصادی کدام است؟

ج) ارزش استهلاک ۴ سال آخر چقدر است؟

- (۱) ۱۸۰ - ۳۵۲ - ۷۰/۴ (۲) ۱۸۰ - ۱۷/۶ - ۷۰/۴ (۳) ۷۲ - ۱۷/۶ - ۷۰/۴ (۴) ۱۸۰ - ۳۵۲ - ۷۲

پاسخ: (۱)

هر قدر عمر مفید بیش‌تر باشد، استهلاک کم‌تر است و برعکس.

$$Z = \frac{U}{T} = \frac{\text{ارزش کالای سرمایه‌ای}}{\text{عمر مفید}}$$

$$\text{الف) } \frac{۳۶۰۰}{۲۰} = ۱۸۰$$

$$\text{ب) } ۳۶۰۰ \times \frac{۲۰}{۱۰۰} = ۷۲ \text{ درصدی ۲۰ درصدی}$$

$$۳۶۰۰ - ۷۲ = ۳۵۲ \text{ قیمت جدید دستگاه پس از رکود اقتصادی}$$

$$\text{ج) } \frac{۳۵۲}{۲۰} = ۱۷/۶ \text{ ذخیره استهلاک دستگاه با قیمت جدید}$$

$$۱۷/۶ \times ۴ = ۷۰/۴ \text{ ارزش استهلاک چهار سال آخر}$$

بخش ۴ - توسعه‌ی اقتصادی

رشد و توسعه: در بررسی تحول جامعه و گسترش ظرفیت‌های تولید با دو واژه که رابطه‌ی نزدیکی با هم دارند روبه‌رو هستیم.

۱- رشد: «رشد» صرفاً به معنی افزایش تولید است و یک مفهوم کمی است.

اگر در جامعه‌ای میزان تولید در دوره‌ای معین نسبت به دوره‌ی قبل افزایش یابد، می‌گوییم در آن جامعه رشد صورت گرفته است. این افزایش می‌تواند ناشی از افزایش سطح زیر کشت، تأسیس کارخانه‌های جدید، گسترش و توسعه‌ی مراکز تولیدی فعلی و نظایر آن باشد.

۲- توسعه: در کنار افزایش تولید بر تغییرات و تحولات کیفی دیگری نیز دلالت دارد، لذا می‌توان آن را یک مفهوم کمی - کیفی دانست.

هرگاه جامعه‌ای با برخورداری از عوامل تولید بیش‌تر مثل سرمایه‌گذاری بیش‌تر یا به‌کارگیری روش‌های بهتر و فن‌آوری مناسب‌تر ظرفیت تولیدی خود را افزایش دهد و بدین ترتیب از امکانات و منابع خویش به شکل بهتری استفاده کند، می‌گوییم در مسیر رشد گام برداشته است.

ولی دستیابی به توسعه علاوه بر رشد مستلزم دستیابی به یک سری شاخص‌های دیگر و بهبود وضعیت مردم در مواردی مثل بهداشت و سلامت، امید به زندگی، برخورداری از امکانات آموزشی، مشارکت در فعالیت‌های سیاسی - اجتماعی، سطح تحصیلات، دسترسی به آب سالم، کاهش نرخ مرگ و میر نوزادان، بهبود توزیع درآمد و کاهش فقر است.

لذا مفهوم توسعه دلالت بر رشد دارد و هر رشدی را نمی‌توان توسعه دانست. بنابراین بهبود وضع زندگی مردم و افزایش رفاه جامعه به خاطر افزایش تولید ناشی از افزایش سطح زیر کشت یا افزایش تولید ناشی از بهبود روش‌ها، به‌کارگیری بذر اصلاح شده، سموم دفع آفات نباتی و فن‌آوری برتر مثالی برای رشد است.

دسترسی به آب سالم و بهداشت، افزایش فرصت‌های برخورداری از آموزش و مشارکت‌های سیاسی - اجتماعی، کاهش مرگ و میر نوزادان و افزایش امید به زندگی از موارد توسعه‌یافتگی است.

لازم به ذکر است که اغلب موارد، دستیابی به توسعه نیازمند داشتن رشد است.

نکته‌ی مهم این است که نتایج حاصل از رشد در کوتاه‌مدت محسوس است ولی نتایج حاصل از توسعه در زمان طولانی‌تری حاصل می‌شود. به همین دلیل توسعه فرآیندی بلندمدت است.

اندازه‌گیری رشد و توسعه

اقتصاددانان معمولاً دو شاخص رشد و توسعه‌ی جوامع را با معیارهای کمی اندازه‌گیری می‌کنند. زیرا:

اولاً: اثر سیاست‌های مختلف را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهند.

ثانیاً: تغییر و تحولات را در جوامع مختلف با هم مقایسه می‌کنند.

همان‌طور که قبلاً اشاره شد، رشد به معنای افزایش تولید است، پس بهترین معیار برای سنجش شاخص تولید کل جامعه درآمد سرانه یا تولید ناخالص داخلی (به قیمت ثابت) و میزان رشد آن است. اگر درآمد سرانه را در حکم معیار سنجش رشد در نظر بگیریم، امکان مقایسه‌ی جوامع مختلف با تعداد جمعیت متفاوت فراهم می‌شود.

توسعه علاوه بر افزایش تولید کمی، تغییرات کیفی را نیز در نظر می‌گیرد. بنابراین برای تعیین آن استفاده از شاخص درآمد سرانه به تنهایی نادرست به نظر می‌رسد. به همین دلیل، در کنار درآمد سرانه از معیارهای تکمیلی دیگری نیز استفاده می‌شود.

برای مثال شاخصی به نام «شاخص توسعه‌ی انسانی» (H.D.I) وجود دارد که ترکیبی از چند شاخص، مثل تولید ناخالص ملی، نرخ بی‌سوادی بزرگسالان، امید به زندگی و میزان ثبت‌نام واجدین شرایط تحصیل در مدارس است. با محاسبه‌ی این شاخص ملاحظه می‌شود که چه‌بسا کشورهای با درآمد سرانه‌ی مشابه، H.D.I متفاوتی داشته باشند. بدیهی است چون مردم جوامع توسعه‌یافته‌تر به امکانات بهداشتی، غذایی و آموزشی بیش‌تری دسترسی دارند نرخ مرگ و میر نوزادان در این‌گونه جوامع کم‌تر، امید به زندگی بیش‌تر و نرخ بی‌سوادی کم‌تر است. با مقایسه‌ی وضعیت این سه شاخص توسعه در کشور توسعه‌یافته‌ای نظیر ژاپن و یک کشور توسعه‌نیافته مثل موزامبیک، سودمندی این معیار را بهتر می‌توان درک کرد.

کشورها	شاخص‌ها	نرخ مرگ و میر نوزادان (در هر هزار تولد)	امید به زندگی (سال)	نرخ بی‌سوادی بزرگسالان (به درصد)	تولید ناخالص داخلی سرانه (به دلار)
ژاپن		۲/۸	۸۲	کم‌تر از ۱ درصد	۳۸۳۲۰
موزامبیک		۱۰۹/۹	۴۰/۹	۵۲/۲	۳۰۲

همان‌طور که از جدول مشاهده می‌شود، سطح پایین توسعه در کشور موزامبیک با سطح پایین رشد در این کشور هماهنگی دارد. در جدول به‌جای درآمد سرانه، رقم تولید ناخالص داخلی سرانه در کشور ذکر شده است. هماهنگی سطح توسعه و سطح رشد در مورد بیش‌تر جوامع امروزی صادق است.

به همین دلیل با قدری مسامحه می‌توان از درآمد سرانه به‌عنوان معیاری برای سنجش توسعه نیز استفاده کرد. در این میان دو گروه از کشورها استثنا محسوب می‌شوند.

۱- تعداد معدودی از کشورهای در حال توسعه که با داشتن یک ماده‌ی گران‌بهای معدنی (نفت) و صادرات مقادیر زیادی از آن امکان دستیابی به درآمد سرانه‌ی بالا را دارند.

در کشور «قطر» با جمعیتی در حدود ۹۱۰ هزار نفر، تولید ناخالص داخلی سرانه‌ی سالیانه حدود «۳۴۰۰۰» دلار است.

۲- تعدادی از کشورهای در حال توسعه که با پیش‌بینی و اجرای برنامه‌های بلندمدت توانسته‌اند در وضعیت شاخص‌های توسعه‌ی خود بهبود نسبی ایجاد کنند. «چین» از جمله‌ی این کشورهاست که با وجود درآمد سرانه‌ی نسبتاً پایین، از نظر بسیاری از شاخص‌های توسعه وضعیت نسبتاً مطلوبی دارد.

- نرخ مرگ و میر نوزادان در چین: ۲۲ در هزار

- امید به زندگی: ۷۳ سال

- نرخ بی‌سوادی بزرگسالان: ۵ درصد

در حالی‌که تولید ناخالص داخلی سرانه در این کشور فقط ۱۹۰۰ دلار در سال است.

فاصله‌ی توسعه‌نیافتگی

امروزه یکی از معیارهای رایج برای طبقه‌بندی کشورهای مختلف دنیا، طبقه‌بندی بر اساس سطح توسعه‌یافتگی است. بر اساس این معیار

کشورهای دنیا به دو گروه کلی کشورهای «توسعه‌یافته» و کشورهای «در حال توسعه» تقسیم می‌شوند. حدود $\frac{1}{5}$ جمعیت ۶/۵ میلیارد نفری

کره‌ی زمین در کشورهای توسعه‌یافته و $\frac{4}{5}$ دیگر این جمعیت در کشورهای در حال توسعه زندگی می‌کنند.

درآمد سرانه از جمله شاخص‌های مهم و تعیین‌کننده است که بر اساس آن کشورها به دو دسته‌ی زیر تقسیم می‌شوند:

الف) توسعه‌یافته

ب) در حال توسعه

درآمد سرانه تنها شاخص توسعه یافتگی نیست و حتی معمولاً به عنوان شاخص «رشد یافتگی» و نه «توسعه یافتگی» به کار گرفته می شود. ولی به دلیل همبستگی بسیار بالایی که با دیگر شاخص های توسعه دارد، برای آسان تر شدن مقایسه می توان از آن استفاده کرد. تفاوت موجود بین کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه از نظر وضعیت معیشتی با توجه به درآمد سرانه مشخص می شود.

۱- درآمد سرانه ی سالیانه بیش از ۵۰ کشور در حال توسعه ی فقیر کم تر از ۱۲۰۰ دلار است.

۲- هیچ یک از ۲۰ کشور توسعه یافته دنیا درآمد سرانه ی سالیانه ی کم تر از ۲۵۰۰۰ دلار در سال ندارند.

۳- در سال ۲۰۰۷ تولید ناخالص داخلی سرانه در کشور سوئیس بیش از ۵۱۰۰۰ دلار و در کنیا حدود ۴۷۳ دلار بوده است.

این تفاوت آشکار و عمیق بین کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته به هیچ وجه به سطح درآمد سرانه محدود نمی شود و تقریباً تمامی شاخص های توسعه (با درجات متفاوت) وجود دارد. جدول زیر بعضی شاخص ها را نشان می دهد.

گروه کشورها	درصد نرخ بی سواد بزرگسالان (درصد)	نرخ مرگ و میر نوزادان (در هر ۱۰۰۰ نفر)	امید به زندگی بدو تولد
۵۰ کشور در حال توسعه با پایین ترین سطح درآمد سرانه	بیش از ۳۵ درصد	بیش از ۱۰۰	کم تر از ۵۰ سال
۲۲ کشور توسعه یافته	کم تر از ۱ درصد	کم تر از ۶ درصد	بیش از ۷۸ سال

مثال ۱: کدام یک از گزینه های زیر را می توان یک مفهوم (کمی - کیفی) دانست؟

- (۱) افزایش سطح زیر کشت - بهبود روش ها
(۲) امید به زندگی - بهبود توزیع درآمد و کاهش فقر
(۳) بذر اصلاح شده - سموم دفع آفات
(۴) بهبود روش ها - دسترسی به آب سالم

پاسخ: (۲)

مثال ۲: «H.D.I» چه شاخصی است؟

- (۱) توسعه ی اقتصادی
(۲) توسعه ی منابع طبیعی
(۳) توسعه ی انسانی
(۴) توسعه ی فن آوری

پاسخ: (۳)

مثال ۳: برای چه کشورهایی، دستیابی به درآمد سرانه ی بالا، امکان پذیر بوده و رابطه ی شاخص رشد با شاخص توسعه در این کشورها به چه صورتی است؟

- (۱) تمامی کشورها - ناهمبستگی
(۲) تمامی کشورهای در حال توسعه - همبستگی
(۳) بعضی از کشورهای توسعه یافته - همبستگی
(۴) معدودی از کشورهای در حال توسعه - ناهمبستگی

پاسخ: (۴)

فصل ۲- توزیع درآمد و فقر

- (۱) در گذشته هدف اصلی برنامه ریزی های اقتصادی تأکید بر «رشد اقتصادی» بوده و به مسائلی از قبیل فقر و توزیع درآمد توجه نمی شده است.
- (۲) منابع اصلی تأمین سرمایه، پس انداز است.
- (۳) در گروه های بالای درآمدی میل نهایی به مصرف کم و میل نهایی به پس انداز بالا است ولی در گروه های درآمدی پایین میل نهایی به مصرف زیاد و میل نهایی به پس انداز کم است.
- (۴) نابرابری در توزیع درآمد باعث افزایش پس انداز ملی می شود که سرمایه گذاری و رشد بیش تر را همراه دارد.
- (۵) در کشورهای در حال توسعه رشد اقتصادی در ریشه کن کردن یا کاهش «فقر مطلق» موفق نبوده است.
- (۶) در حال حاضر یکی از اهداف اصلی برنامه ریزی اقتصادی در کشورهای در حال توسعه، نابود کردن فقر و تأمین «رفاه اجتماعی» برای عموم مردم است.
- (۷) رفاه اجتماعی به معنی ایجاد سلامت در جسم و روح افراد جامعه، ترویج دانش و کاهش نابهنجاری های اجتماعی است.
- (۸) بهترین ملاک برای تعیین سطح رفاه اجتماعی یک جامعه، آگاهی یافتن از وضعیت فقر و توزیع درآمد است.
- تذکر: اصطلاح فقر مطلق در مقابل فقر نسبی به کار می رود.

فقر مطلق و فقر نسبی

- ۱) کلمه‌ی فقر به‌طور عام مفهومی نسبی دارد و در کلیه جوامع توسعه‌یافته و در حال توسعه افرادی هستند که نسبت به طبقات بالاتر خود را فقیر احساس می‌کنند.
- ۲) در فقر نسبی درآمد افراد نسبت به یک‌دیگر سنجیده می‌شود ولی در بحث توسعه‌ی اقتصادی، مفهوم نسبی فقر مورد نظر نیست بلکه فقر «مطلق» مطرح است.
- ۳) فقیر مطلق کسی است که درآمد لازم برای بقا و حفظ سلامت جسمی و روحی خود را ندارد، افرادی که درآمد آن‌ها از سطح حداقل درآمد معیشتی کم‌تر است زیر «خط فقر» قرار دارند.
- ۴) سطح حداقل معیشت از یک کشور به کشور دیگر یا از یک منطقه به منطقه‌ی دیگر متفاوت است و این مسئله منعکس‌کننده‌ی تفاوت در نیازهاست.
- ۵) در هر جامعه با توجه به شرایط اقتصادی عادات‌های مصرفی سلیقه‌ی مردم می‌توان معیار تعیین خط فقر را مشخص کرد.

- ۶) اندازه و وسعت فقر در هر کشور تابع دو عامل است
اولاً: درآمد سرانه
ثانیاً: درجه‌ی نابرابری در توزیع درآمد

- ۷) با توزیع درآمد معین، هرچه سطح درآمد سرانه پایین‌تر باشد میزان فقر بیش‌تر است و در هر سطحی از درآمد سرانه، هرچه توزیع درآمد ناعادلانه‌تر باشد، میزان فقر بیش‌تر است.

توزیع درآمد و معیار سنجش آن

- ۱) از جمله مشکلات اساسی بر سر راه توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در کشورهای در حال توسعه، توزیع نامتعادل درآمد است.
- ۲) تحلیل‌گران اقتصادی و اجتماعی اعتقاد دارند که فقر، افق دید افراد را محدود می‌کند و آن‌ها را از هرگونه مشارکت سازنده باز می‌دارد.
- ۳) کاهش فقر از طریق توزیع عادلانه‌تر درآمد، انگیزه‌ی مادی و روانی نیرومندی برای جلب مشارکت همگان در فرآیند توسعه ایجاد می‌کند، ولی اختلاف درآمد وسیع و فقر گسترده مانعی بر سر راه پیشرفت اقتصادی است.
- ۴) برای سنجش وضعیت توزیع درآمد از شاخص «دهک» استفاده می‌کنند. مردم کشور را به ده گروه جمعیتی مساوی تقسیم می‌کنند، سطح درآمد از کم‌ترین به بیش‌ترین در نظر گرفته می‌شود.
- ۵) با تقسیم دهک دهم به دهک اول شاخصی به‌دست می‌آید که برای مقایسه‌ی وضعیت توزیع درآمد بین آن‌ها بکار می‌رود. هر قدر این شاخص پایین‌تر باشد توزیع درآمد عادلانه‌تر و هر قدر بیش‌تر باشد توزیع درآمد ناعادلانه‌تر است.

سیاست کاهش فقر و نابرابری

- ۱) مهم‌ترین ابزارهای مقابله با نابرابری توزیع درآمد وجود یک سیستم مناسب و کارآمد مالیاتی است.
- ۲) با به‌کارگیری نظام صحیح مالیاتی، توزیع مجدد درآمد به نحو قانونی صورت می‌گیرد و تفاوت میان درآمد و ثروت یک گروه محدود و اکثریت چشمگیر مردم کاهش می‌یابد.
- ۳) اصلاح ساختار توزیع درآمد و عادلانه‌تر کردن آن و مقابله با فقر مستلزم بهبود وضعیت اقتصادی در زمینه‌ی تولید صنعتی است.
- ۴) سرمایه‌گذاری‌های اجتماعی باعث افزایش بهره‌وری نیروی کار و به تبع آن بالا رفتن درآمد ملی می‌شود.
- ۵) توزیع ناعادلانه‌ی درآمد و وجود فقر گسترده، هرگونه برنامه‌ریزی برای رشد اقتصادی را با مانع روبه‌رو خواهد کرد، ولی توزیع عادلانه‌ی درآمد و کاهش فقر انگیزه‌ی قدرتمندی برای همکاری و مشارکت عموم مردم در فرآیند توسعه‌ی سالم اقتصادی به‌وجود می‌آورد.
- الف) روحیه‌ی امید و اطمینان نسبت به آینده را در مردم تقویت می‌کند.
ب) انسجام و همکاری بیش‌تری در اجرای برنامه‌های توسعه پدید می‌آورد.
- ۶) اعمال سیاست‌هایی به منظور بهبود شرایط نامطوب زندگی

مثال‌ها:

- ۱- با توجه به اطلاعات زیر شاخص دهک‌ها چند است؟

الف) درصد درآمد دهک اول ۴٪	ب) درصد درآمد دهک دوم ۵٪
ج) درصد درآمد دهک نهم ۲۵٪	د) درصد درآمد دهک دهم ۲۸٪
۷ (۱)	۵ (۲)
۶/۵ (۳)	۵/۶ (۴)

پاسخ: گزینه ۱

$$\frac{\text{درآمد دهک دهم}}{\text{درآمد دهک اول}} = \frac{28}{4} = 7$$

۲- در کشوری X شاخص دهک بین سال‌های ۸۵ تا ۸۸ به ترتیب ۲، ۳/۵، ۱/۷۵ و ۴/۲ شده است. توزیع درآمد در این کشورها در چه سالی عادلانه‌تر بوده است؟

۸۸ (۴)

۸۷ (۳)

۸۶ (۲)

۸۵ (۱)

پاسخ: گزینه ۳

سال ۸۷ توزیع درآمد عادلانه‌تر بوده است.

فصل ۳- دولت و توسعه

یکی از مظاهر دخالت دولت در اقتصاد نقش دولت در جریان توسعه اقتصادی است که دو دیدگاه در این زمینه وجود دارد.

۱- دیدگاه طرفداران اقتصاد آزاد: نظریات این گروه به شرح زیر طبقه‌بندی شده است.

الف) دولت با دخالت در اقتصاد باعث گسترش ناکارایی و کاهش تحرک بخش خصوصی می‌شود.

ب) اگر دولت به جای مردم تصمیم بگیرد، نظم اقتصادی جامعه به هم می‌خورد.

۲- دیدگاه طرفداران مداخله‌ی دولت: نظریات این گروه به شرح زیر طبقه‌بندی شده است.

الف) این گروه از اقتصاددانان اعتقاد دارند که جوامع در حال توسعه‌ی امروزی برای طی مرحله‌ی توسعه به دولتی کارآمد و قوی نیاز دارند که با جدیت هدف توسعه را دنبال کند.

ب) کشورهای توسعه یافته‌ی امروزی زمانی حرکت خود را به سمت توسعه آغاز کردند که در عرصه‌ی صنعت، تجارت و مهم‌تر از آن علم و اندیشه و تحولات اجتماعی، رقیب نداشتند. (در کشورهای دیگر توسعه مفهومی نداشت).

ج) جوامع توسعه یافته در مراحل اولیه با نفوذ به بازارهای جهان و کسب سرمایه‌ی فراوان، اقتصاد خود را تقویت کردند و بعداً فاصله خود را از نظر صنعت و ثروت با جوامع دیگر بیش‌تر کردند.

ت) جوامع در حال توسعه‌ی امروزی زمانی قدم در راه توسعه گذاشتند که از همان ابتدا رقیبان بزرگ و پر قدرتی در کنار خود داشتند.

ث) موسسات تجاری و تولیدی این کشورها، رقبای بسیار سرسخت و بزرگی در کشورهای توسعه یافته دارند که امکان و فرصت کسب تجربه را به آن‌ها نمی‌دهند.

س) در کشورهای در حال توسعه دولت با اعمال مدیریت بر جریان توسعه نظارت دارد و با تجهیز منابع و امکانات می‌تواند شتاب حرکت به سمت توسعه را افزایش دهد.

ش) به نظر اقتصاددانان طرفدار مداخله دولت، توسعه‌ی جوامع پیشرفته امروز کاملاً بدون دخالت دولت‌ها و براساس اصل آزادی اقتصادی نبوده است. مثال: نقش دولت آلمان در جریان توسعه‌ی این کشور در نیمه‌ی دوم قرن نوزدهم محسوس است.

دولت و توسعه در ایران

در طول چند قرن اخیر، کشور ما از نظر اقتصادی، سیاسی و اجتماعی فراز و نشیب‌های مهمی را پشت سر گذاشته و مسیر دشواری را طی کرده است.

زمانی که جوامع اروپایی با پشت سر گذاشتن مراحل اولیه‌ی انقلاب صنعتی در مسیر توسعه و پیشرفت‌های سریع قدم بر می‌داشتند، ایران به دلیل شرایط خاص اجتماعی- سیاسی خود در مسیری نامناسب قرار گرفت و مدت‌ها از توسعه و تحول بازماند. به همین دلیل کشور ما در شرایط حاضر جزء کشورهای در حال توسعه محسوب می‌شود و برای جبران عقب‌ماندگی باید تلاش‌های زیادی انجام دهد.

تقسیم‌بندی تاریخ معاصر ایران } (۱) قبل از سال ۱۳۰۰ هجری شمسی
(۲) از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷ (سال پیروزی انقلاب اسلامی)
(۳) بعد از سال ۱۳۵۷ تا کنون

(۱) دولت و توسعه در سال‌های قبل از ۱۳۰۰

الف) دوران حکومت صفویه در ایران مصادف با دوران تغییر و تحول سریع در اروپا و شکل‌گیری قدرت‌های بزرگ در آن قاره بود.

ب) دولت‌های اروپایی با تجهیز ناوگان خود به رقابت شدید نظامی و تجاری با یکدیگر و استعمار پرداختند. این رقابت و هم‌چنین استعمار موجب تسریع جریان پیشرفت این کشورها شد.

ج) آن‌ها از یک‌سو با چنگ انداختن بر دارایی‌های سایر ملت‌های جهان به ثروت‌اندوزی پرداختند و از سوی دیگر، در رقابت با یکدیگر به نوسازی سریع صنایع و تولیدات خود اقدام کردند.

د) در این ایام ایران از کانون تحولات به دور بود و حاکمان وقت تصور درستی از شرایط جهان و وظایف خطیر تاریخی خود نداشتند. بدین جهت نتوانستند با انتخاب روش دولت و بهره‌برداری از شرایط خاص آن زمان، جریان توسعه و نوسازی را آغاز کنند.

ز) دولت ایران در آن زمان هزینه‌های خود را با گرفتن مالیات از مردم تامین می‌کرد.

البته بعضی از حکام وقت تلاش‌هایی نیز در جهت عمران و آبادانی ایران صورت دادند. کاروان‌سراها، راه‌ها، بنادر و پل‌ها ساخته شد ولی به‌دلیل درک نادرست از شرایط جهان عمده‌ی تلاش‌ها صرف خلق آثار هنری و معماری می‌شد تا انتخاب سیاست درست و گسترش صنایع پایه و ارتقای سطح علم و دانش در کشور.

ر) همین وضعیت در دوران بعد از صفویه نیز ادامه داشت به جز دوره‌های کوتاه آرامش و تلاش برای آبادانی کشور، عمده‌ی تلاش حاکمان برای تحکیم پایه‌های حکومت خود، افزودن بر خزانه از طریق غارت دسترنج مردم و اعطای امتیازات به وابستگان و خادمان خود و نیز تامین هزینه‌های گزاف دربار و تجملات صرف می‌شد.

ز) در چنین شرایطی نمی‌توان به شکل‌گیری توسعه در کشور با اتکا به سیاست‌های دولت امید داشت.

س) در دوران قاجار بی‌کفایتی و عیاشی حکام به اوج رسید و ایران فرصت طلایی خود را برای جبران عقب‌ماندگی نسبت به اروپا- که در آن زمان هنوز چشم‌گیر نشده بود- از دست داد.

ش) به بیان مختصر حکومت‌های ایران از صفویه تا قاجاریه، درک درستی از توسعه نداشتند، و اکثر حاکمان این دوران فاقد کفایت لازم برای اداره‌ی امور کشور بودند و بیش‌تر به کسب قدرت و منافع شخصی خود می‌اندیشیدند.

۲) دولت و توسعه از ۱۳۰۰ تا ۱۳۵۷

۱- این دوران با حکومت رضاخان و تشکیل سلسله پهلوی آغاز می‌شود و تا زمان پیروزی انقلاب اسلامی ادامه می‌یابد.

۲- ویژگی‌های عمده‌ی این دوره، وابستگی شدید و سرسپردگی حاکمان به قدرت‌های بیگانه است. حاکمان دوران پهلوی چون از همان ابتدای کار به بیگانگان وابستگی مطلق داشتند و برای اجرای سیاست‌های قدرت‌های بزرگ روی کار آمده بودند، خود را خادم قدرت‌های استکباری این دوران می‌دانستند.

۳- وظیفه عمده این حاکمان این بود که جریان نوسازی و توسعه ایران را به صورتی مجازی و بیمارگونه شکل بدهد و ظواهری از توسعه را در ایران به نمایش بگذارند، به گونه‌ای که وابستگی ایران به قدرت‌های بزرگ روز به روز بیش‌تر شود و در عین حال، با استناد به توسعه‌ی ظاهری و نمایشی بتواند ملت را به اشتباه بیندازد و مخالفان وطن‌دوست خود را نزد ملت بی‌اعتبار کند. در صورتی که دولت پهلوی به این هدف می‌رسید قدرت‌های بزرگ بدون هراس از بیداری و قیام ملت می‌توانستند ثروت‌های این ملت را غارت کنند.

۴- در این دوران، دولت حضوری گسترده در عرصه اقتصاد داشت و توانست سازمان و تشکلات خود را نوسازی کند و شکل جدیدتری به خود بگیرد.

در عین حال نظام نوینی در مالیات‌گیری و بودجه‌بندی کشور به‌وجود آورد.

۵- در اثر افزایش درآمدهای نفتی، قدرت اقتصادی دولت افزایش یافت، دولت با هدف ایجاد توسعه ظاهری و نمایشی به اجرای طرح‌های عمرانی متعدد در کشور پرداخت و بدین ترتیب، بخشی از درآمدهای نفتی کشور صرف ساخت و ساز شد. کارخانه‌های زیادی شکل گرفتند و دولت به‌عنوان یک کارفرمای بزرگ در عرصه اقتصاد مطرح شد.

۶- در دوران پهلوی، به رغم گسترش برخی صنایع و افزایش تولیدات صنعتی و بهبود برخی شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، ایران به توسعه دست نیافت و با افزایش وابستگی اقتصادی به خارج و رشد مصرف‌گرایی، بیماری اقتصادی ایران شدیدتر و مسیر توسعه‌ی آن دشوارتر شد.

۳) دولت و توسعه بعد از پیروزی انقلاب اسلامی

در سال‌های اول و بعد از انقلاب به دو دلیل نقش دولت و حضور آن در اقتصاد افزایش یافت.

الف) به دنبال اعلام قانون ملی شدن بعضی از فعالیت‌های اقتصادی، اداره‌ی تعداد قابل توجهی از کارخانه‌ها و موسسات تولیدی و تجاری به دولت سپرده شد، بدین ترتیب محدوده‌ی عمل دولت گسترش یافت، این کارخانه‌ها و موسسات تولید- تجاری عمدتاً متعلق به وابستگان دربار بودند و آن‌ها با غارت ثروت ملت، مالکیت این واحدها را تصاحب کرده بودند. این افراد در ماه‌های آخر حکومت پهلوی با استقراض از بانک‌ها بسیاری از ذخایر کشور را به خارج منتقل کردند و خودشان فرار کردند. در نتیجه کارخانه‌ها به تملک بانک‌ها و دولت درآمد.

ب) با آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه ایران و محاصره‌ی اقتصادی ایران از طرف قدرت‌های بزرگ که با هدف تضعیف بنیه اقتصادی و دفاعی کشور صورت گرفت. شرایطی به‌وجود آمد که دولت نه ناچار و ناخواسته در عرصه‌ی اقتصادی کشور حضور یافت و با هدف جلوگیری از تشدید بحران‌ها و نابسامانی‌های اقتصادی و اجتماعی، به فعالیت در این عرصه پرداخت، به عبارت دیگر به‌طور ناخواسته به یک کارفرمای بزرگ تبدیل شد.

در دهه‌ی دوم عمر انقلاب اسلامی: دولت با هدف کاهش ابعاد فعالیت خود در اقتصاد و دادن آزادی عمل بیش‌تر به بخش خصوصی، تلاش‌های را آغاز کرد. به شرح زیر:

I- در این ایام سیاست کلی دولت تشویق مردم به فعالیت هرچه بیش‌تر در عرصه‌ی اقتصاد و واگذاری کارخانه‌ها و شرکت‌های دولتی به بخش خصوصی بود که این روند هنوز هم ادامه دارد.

II- در سال‌های اخیر دولت کوشیده است با بازنگری در نقش خود در عرصه‌ی اقتصاد و رفع کاستی‌ها و مشکلات خویش ضمن کاهش ابعاد فعالیت و به عبارت دیگر کوچک‌تر ساختن خود، بر کارآمدی خویش بیفزاید و به دولتی کوچک ولی کارآمد تبدیل شود.

در این سال‌ها و پس از آن، تلاش‌های زیادی برای:

A- افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی

B- جذب سرمایه‌گذاری خارجی

C- افزایش کارایی و بهره‌وری در عرصه‌ی اقتصاد به‌ویژه در چارچوب سیاست‌های اجرایی اصلی ۴۴ قانون اساسی هم‌چنان ادامه یافته است.

مثال‌ها:

۱- وقتی در مسائل اقتصادی، دولت به‌جای مردم تصمیم بگیرد، چه موضوعی دچار اختلال می‌شود؟

(۱) ثبات قیمت‌ها (۲) تجهیز منابع و امکانات (۳) نظم اقتصادی (۴) توزیع درآمد

پاسخ: گزینه‌ی ۳

۲- از دیدگاه طرف‌داران اقتصاد آزاد به کدام‌یک از شواهد مربوط به مسیر توسعه‌ی اقتصادی کشورهای در حال توسعه توجیهی نشده است؟

(۱) تحرک بخش خصوصی (۲) رقابت شرکت‌های خارجی (۳) ناکارایی دولت (۴) نظم اقتصادی جامعه

پاسخ: گزینه‌ی ۲

۳- در چه تاریخی از عمر انقلاب اسلامی، دولت سعی بر آن داشته در زمینه‌ی اقتصادی به دولتی کوچک ولی کارآمد تبدیل شود؟

(۱) در دهه‌ی دوم عمر انقلاب اسلامی (۲) با آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه ایران

(۳) به دنبال اعلام قانون ملی شدن بعضی از فعالیت‌های اقتصادی (۴) در سال‌های اخیر

پاسخ: گزینه‌ی ۴

۴- به بیان مختصر حکومت ایران از ..... تا ..... درک درستی از توسعه نداشتند؟

(۱) قاجاریه - صفویه (۲) صفویه - قاجاریه (۳) قاجاریه - پهلوی (۴) پهلوی - جمهوری اسلامی

پاسخ: گزینه‌ی ۲

بخش ۵- نهادها و بازارهای مالی

فصل ۱- پول

مبادله پایاپای - تهاتری (کالا با کالا): در سیستم مبادله پایاپای که خاص جوامع ابتدایی بوده هرکس کالای مازاد خود را با کالایی که بدان نیاز داشت مبادله می‌کرد. این سیستم مبادله مشکلاتی به شرح زیر داشت.

(۱) عدم تمایل همزمان دو طرف به مبادله (شرط اصلی در انجام مبادله پایاپای این است که طرفین به مبادله تمایل داشته باشند اگر این شرط فراهم نمی‌شد باعث رکود در معاملات می‌شد.

(۲) نبودن یک معیار سنجش ارزش

(۳) فقدان وسیله پس‌انداز فردی. البته پس‌انداز با کالاهای با دوام امکان‌پذیر بود.

نکته: به دنبال مشکلات زیادی که در سیستم مبادله پایاپای وجود داشت از مقبول‌ترین کالا به‌عنوان پول استفاده می‌شد. مثلاً در ایران غلات، در هند صدف، در روسیه پوست سمور و در تبت چای به‌عنوان کالای مقبول کار پول را انجام می‌داد.

تذکر: کالاهای مقبول علاوه بر خاصیت کالایی جنبه واحد ارزش را داشتند.

مشکلات کالای مقبول به‌عنوان پول

(۱) فاسد شدنی بودند.

(۲) حجم زیادی را اشغال می‌کردند.

(۳) هزینه نگهداری آن‌ها زیاد بود.

مزایای پول فلزی (طلا و نقره)

(۱) فسادناپذیرند (۲) حجم کمی دارند (۳) حمل و نقل آن‌ها است.

با انتخاب این نوع فلزات تجارت بین ملت‌ها گسترش یافت و فعالیت‌هایی از قبیل دریانوردی و حمل و نقل رونق یافت.

مشکلات پول فلزی (طلا و نقره)

(۱) محدود بودن میزان طلا و نقره که مهم‌ترین مشکل استفاده از پول فلزی بود.

(۲) در مبادلات با حجم زیاد پول فلزی وسیله‌ی مناسبی نبود.

پول کاغذی

پیشرفت روزافزون جوامع انسانی مشکلاتی را در عرصه‌ی مبادله به همراه داشت که انسان‌ها برای رهایی از آن به دنبال راه جدیدی بودند. عده‌ی به نام صراف سکه‌های تجار را نگهداری می‌کردند و به آن‌ها رسید یا حواله می‌دادند و تجاری که به یکدیگر اعتماد داشتند این رسیده‌ها را بین خود رد و بدل می‌کردند. این خدمات صرافان از دو نظر دارای اهمیت بود:

(۱) خطر سرقت را کاهش می‌داد (۲) مشکل حمل و نقل مسکوک را کاهش می‌داد.

به تدریج در قرون وسطا در ونیز ایتالیا که از نقاط عمده‌ی تجارت بود این رسیده‌ها به‌عنوان پول قابل استفاده بود. در واقع نخستین اسکناس‌ها همین رسیده‌های منتشر شده از طرف صرافان بود که پشتوانه آن‌ها طلا و نقره‌ای بود که نزد صرافان به امانت گذاشته می‌شود. در بعضی موارد صرافان نمی‌توانستند به تعهد خود عمل کنند یعنی به‌ازای دریافت رسید، مسکوک به صاحبان آن ارائه دهند که باعث اختلال در فعالیت‌های اقتصادی می‌شد.

به دلیل عملکرد نامناسب صرافان دولت‌ها چاپ اسکناس را به عهده گرفتند.

پول ثبتی (تحریری)

از جمله خدماتی که بانک‌ها انجام می‌دهند ارائه‌ی چک است. در معاملاتی که با چک انجام می‌شود، پول نقد بین افراد رد و بدل نمی‌شود. بانک موجودی حسابی را کاهش و موجودی حساب دیگری را افزایش می‌دهد.

بانک‌ها با وام دادن بخشی از پول‌هایی که متعلق به دیگران ولی نزد آنان است پول بانکی خلق می‌کند. به عبارت دیگر به اعتبار بخشی از پول‌های صاحبان سپرده‌ها پول جدیدی را در اقتصاد خلق می‌کنند که پول تحریری نام دارد. بانک‌ها با ارائه چک میزان پول نقد در گردش را کاهش می‌دهند.

استفاده از چک در معاملات به پیشرفت اقتصادی کشورها بستگی دارد. امروزه در کشورهای پیشرفته در معاملات از کارت‌های اعتباری استفاده می‌کنند که حجم پول نقد را کاهش می‌دهد.

نکته: پول بانکی به وسیله‌ی عملیات بانکی و پول کاغذی به وسیله‌ی بانک مرکزی منتشر می‌شود.

سپرده

به پول‌هایی که مردم به دلایل مختلف نزد بانک می‌سپارند گفته می‌شود. در واقع بدهی بانک به مشتری است.

(۱) دیداری

(۲) غیردیداری

انواع سپرده

(۱) سپرده‌های دیداری: سپرده‌هایی هستند که بانک موجودی آن‌ها را به محض مطالبه مشتری پرداخت می‌کند.

(۲) سپرده‌های غیردیداری: این سپرده‌ها بر دو نوع هستند.

(الف) مدت‌دار: پول مشتری تا مدت طولانی نزد بانک می‌ماند و مشتری تا زمان سررسید حق برداشت ندارد.

(ب) سپرده پس‌انداز: پول مشتری برای مدتی نامعین در بانک نگهداری می‌شود ولی مشتری می‌تواند در هر زمان که بخواهد از حساب خود برداشت کند.

حجم پول در گردش = اسکناس در گردش + مسکوک در گردش + سپرده‌های دیداری

نقدینگی (میعان پول) = حجم پول در گردش + سپرده‌های غیردیداری (مدت‌دار + پس‌انداز)

اهمیت پول

فعالان صحنه‌ی اقتصادی، تولیدکنندگان، توزیع‌کنندگان و مصرف‌کنندگان هستند. بدون وجود پول هر یک از مجموعه‌های ذکر شده با مشکل مواجه خواهند شد.

انسان برای رهایی از مشکلات پایاپای، پول را به‌عنوان وسیله‌ی مبادله انتخاب کرد.

وظایف پول

(۱) وسیله‌ی پرداخت در مبادلات:

(الف) زمانی که شخصی کالایی را می‌فروشد پول دریافت می‌کند که به وسیله‌ی آن پول می‌تواند کالای مورد نیاز خود را تهیه کند.

(ب) افراد در مبادلات پول را می‌پذیرند، چون دیگران نیز به هنگام فروش کالاها یا خدمات خود، پول را خواهند پذیرفت.

* نکته: نقش اصلی پول در مبادلات، تسهیل مبادلات است یا وسیله‌ی پرداخت در مبادلات.

- (۲) وسیله‌ی سنجش ارزش
ارزش نسبی کالا و خدمات تولید شده را در هر جامعه با واحد پول آن می‌سنجند. هر کشوری دارای یک واحد ارزش است. در کشور آلمان مارک، در انگلیس پوند و در ایران ریال می‌باشد. این عمل پول، کار خرید و فروش کالاهای مختلف را آسان می‌کند.
- (۳) وسیله‌ی پس‌انداز و حفظ ارزش
افراد به دو دلیل پول را نزد خود نگهداری می‌کنند:
الف) معاملات روزمره (انگیزه‌ی معاملاتی)
ب) مخارج غیرقابل پیش‌بینی در موقعیت‌های خاص (انگیزه سودآور)
- نکته: اگر سطح عمومی قیمت‌ها افزایش یابد میل به پس‌انداز کاهش می‌یابد. ولی اگر سطح عمومی قیمت‌ها کاهش یابد، پس‌انداز افزایش می‌یابد.
- (۴) وسیله‌ی پرداخت‌های آتی
هرگاه پول بتواند وسیله پس‌انداز و حفظ ارزش را به‌خوبی ایفا کند آن‌گاه وظیفه‌ی دیگری از آن منشعب می‌شود که همان پرداخت آتی است.
(۱) معاملات تجاری (۲) خریدهای اقساطی (۳) رد و بدل کردن حواله‌های بانکی از طریق پرداخت آتی صورت می‌گیرد.
تذکر: (۱) اگر ارزش آتی پول کم‌تر از ارزش جاری آن باشد، از اعتبارات حواله‌های بانکی کاسته می‌شود.
(۲) فروشندگان کالاهای اقساطی علاوه بر اصل قیمت کالا مبلغی را به‌عنوان بهره از مشتری دریافت می‌کنند.
(۳) هرگاه سطح عمومی قیمت‌ها دائماً در نوسان باشد پول وظیفه‌ی آتی خود را بد ایفا می‌کند.

قدرت خرید پول

ارزش پول بستگی دارد به قوه‌ی خرید آن و قوه‌ی خرید ارتباط به سطح عمومی قیمت‌ها دارد. یعنی ارزش پول با قوه‌ی خرید رابطه‌ی مستقیم ولی با سطح عمومی قیمت‌ها رابطه‌ی معکوس دارد. اقتصاددانان معتقدند که ارزش نهایی پول را سطح عمومی قیمت‌ها تعیین می‌کند.

- (۱) سطح عمومی قیمت‌ها افزایش
تورم $\Rightarrow$ حجم کالا و خدمات تولید شده $>$ حجم پول منتشر شده (۱)
- (۲) ارزش پول کاهش
(۱) سطح عمومی قیمت‌ها کاهش
رکود $\Rightarrow$ حجم پول منتشر شده $>$ حجم کالا و خدمات تولید شده (۲)
(۲) ارزش پول افزایش

تورم

(۱) علت تورم: فزونی تقاضای کل نسبت به عرضه‌ی کل با خصوصیت دائمی

(۲) نشانه‌ی تورم: افزایش افسارگسیخته و سرسام‌آور قیمت‌ها

نکته: هرگاه در اقتصاد یک جامعه بین حجم پول در گردش و عرضه‌ی کالاها و خدمات تناسب وجود نداشته باشد (مبتنی بر فزونی حجم پول) پیامد آن تورم است که قدرت خرید پول را کاهش خواهد داد.

فرض کنید دولت برای تأمین هزینه‌های خود اسکناس جدیدی چاپ و به جامعه تزریق کند، اولین انعکاس این تزریق پول چدید، افزایش درآمد مردم، به‌دنبال آن افزایش تقاضا برای کالا و خدمات می‌باشد، در صورتی که دولت نتواند تولید کالا و خدمات را به سرعت افزایش دهد، باعث تورم خواهد شد به عبارتی دیگر اگر بین حجم پول در گردش و عرضه کالا و خدمات تناسب وجود نداشته باشد (مبتنی بر فزونی حجم پول نسبت به حجم کالا و خدمات)، قدرت خرید پول کاهش یافته، سطح عمومی قیمت‌ها افزایش که نتیجه‌ی آن تورم می‌باشد.
فرمول محاسبه‌ی نرخ تورم:

$$\text{نرخ تورم} = \frac{\text{سطح قیمت‌های قبلی} - \text{سطح قیمت‌های جدید}}{\text{سطح قیمت‌های قبلی}}$$

سیاست‌های پولی

(۱) سیاست‌های پولی: مجموعه تدابیری که دولت از طریق بانک مرکزی برای کنترل پول و حفظ ارزش آن اعمال می‌کند سیاست‌های پولی نام دارد که به دو صورت است:

الف) انقباضی

ب) انبساطی

الف) سیاست‌های پولی انقباضی (کاهش حجم پول در گردش)

سیاست‌های پولی انقباضی به هنگام تورم اعمال می‌شود و عبارتند از:

(۱) افزایش نرخ سپرده‌های قانونی: با افزایش نرخ سپرده‌های قانونی بانک‌ها نزد بانک مرکزی

I. قدرت وام‌دهی بانک‌های تجاری به بخش خصوصی کاهش می‌یابد.

II. سرمایه‌گذاری بخش خصوصی کاهش می‌یابد.

III. محدودیت اخذ وام از بانک‌ها افزایش می‌یابد.

IV. قدرت وام‌دهی بانک مرکزی به دولت افزایش می‌یابد.

V. سرمایه‌گذار دولتی افزایش می‌یابد.

VI. محدودیت اخذ وام دولت از بانک مرکزی کاهش می‌یابد.

VII. نقدینگی بخش خصوصی کاهش می‌یابد.

VIII. نقدینگی بخش دولتی افزایش می‌یابد.

(۲) افزایش نرخ تنزیل مجدد: با افزایش نرخ تنزیل مجدد به وسیله بانک مرکزی قدرت وام‌دهی بانک‌های تجاری محدود می‌شود.

(۳) سیاست بازار باز (فروش اوراق قرضه)

(۱) افزایش فروش اوراق مشارکت به مردم

که با اعمال هر دو مکانیزم حجم پول در دست مردم کاهش می‌یابد.

ب) سیاست‌های پولی انبساطی که به هنگام رکود اعمال می‌شود (افزایش حجم پول در گردش)

(۱) کاهش نرخ سپرده‌های قانونی که در این روش تمام مکانیزم‌های انقباضی برعکس می‌شود.

(۲) کاهش نرخ تنزیل مجدد

(۳) افزایش خرید اوراق مشارکت از مردم یا کاهش فروش اوراق مشارکت به مردم

به‌طور کلی در سیاست‌های پولی انبساطی حجم پول در گردش در جامعه افزایش می‌یابد.

نکته: سپرده‌های قانونی: زمانی که مردم پول خود را نزد بانک پس‌انداز می‌کنند، بانک‌ها موظف هستند درصدی از آن را نزد بانک مرکزی به ودیعه

گذارند که (سپرده‌های قانونی) نام دارد و جزء اهرم‌های کنترل عملیات بانکی می‌باشد.

تنزیل مجدد: بانک‌ها اوراق اعتباری مثل سفته و برات و ... را با نرخ معینی تنزیل می‌کنند. یعنی آن‌ها را به قیمت ارزان‌تر از ارزش اسمی‌شان

خریداری می‌کند.

اگر بانک‌ها به نقدینگی نیاز داشته باشند، می‌توانند اوراق یاد شده را با بهره کم تری در بانک مرکزی تنزیل کنند.

به هنگام تورم بانک مرکزی نرخ تنزیل مجدد را افزایش و در رکود نرخ تنزیل مجدد را کاهش می‌دهد.

مثال‌ها:

۱- اگر نرخ تورم در سال ۹۰ نسبت به سال ۸۹، ۴۰ درصد باشد، و سطح عمومی قیمت‌ها در سال ۹۰، ۱۲۰ باشد، شاخص قیمت در سال ۸۹ کدام است؟

۶۰ (۴)

۴۸ (۳)

۸۰ (۲)

۸۵/۷۱ (۱)

پاسخ: گزینه ۱

با توجه به فرمول نرخ تورم اعداد را جایگزین می‌کنیم.

$$\frac{40}{100} = \frac{120 - x}{x}$$

$$40x = 100(120 - x) \Rightarrow 40x = 12000 - 100x$$

$$140x = 12000 \Rightarrow x = 85.71$$

۲- هرگاه دولت برای تأمین هزینه‌های خود، اسکناس جدیدی چاپ کند. اولین انعکاس آن کدام است؟

(۴) ثبات قیمت

(۳) افزایش قیمت

(۲) افزایش درآمد مردم

(۱) افزایش تقاضا

پاسخ: گزینه ۲

۳- بانک‌ها با ارائه کدام اسناد حجم پول در گردش را کاهش می‌دهند؟

(۴) اوراق مشارکت

(۳) دیداری

(۲) کوتاه‌مدت

(۱) بلندمدت

پاسخ: گزینه ۳

۴- با پایین رفتن سطح عمومی قیمت‌ها:

(۲) قدرت خرید پول افزایش می‌یابد.

(۱) قدرت خرید پول کاهش می‌یابد.

(۳) مصرف‌کنندگان تمایل چندانی به خرید نخواهند داشت.

(۴) تولیدکنندگان با رغبت بیش‌تر به تولید و عرضه کالا می‌پردازند.

پاسخ: گزینه ۲

۵- پول به عنوان وسیله سنجش ارزش، موجب تسهیل انجام چه کاری می شود؟

- (۱) خرید و فروش کالاهای اساسی
(۲) پرداخت های آتی
(۳) پرداخت مخارج غیرقابل پیش بینی
(۴) خرید و فروش کالاهای مختلف

پاسخ: گزینه ۴

۶- مورد دوم کدام گزینه، پیامد مورد نخست آن نمی باشد؟

- (۱) پول به عنوان وسیله حفظ ارزش و پرداخت آتی
(۲) فزونی تقاضا بر عرضه کل و رکود اقتصادی
(۳) رکود اقتصادی و رواج بیکاری
(۴) پول به عنوان سنجش ارزش و پرداخت در مبادلات

پاسخ: ۲

۷- دادن اعتبار به بانک های تجاری تابع چیست و تنزیل اسناد اعتباری به وسیله بانک ها چه پیامدی دارد و نتیجه ی نهایی آن کدام است؟

- (۱) نرخ تنزیل مجدد، افزایش حجم پول در گردش، تورم
(۲) نرخ تنزیل مجدد، افزایش حجم پول در گردش - رکود
(۳) نرخ سپرده های قانونی، کاهش حجم پول در گردش - ثبات قیمت (۴) نرخ سپرده های قانونی، کاهش حجم پول در گردش - تورم

پاسخ: گزینه ۱

۸- هرگاه اقتصاد جامعه در حالت رکود باشد، بیکاری به شکلی گسترده ی رواج می یابد و سطح عمومی قیمت ها کاهش می یابد. برای رهایی از این

وضعیت، الف) کدام نهاد وارد عمل می شود؟ ب) چه سیاستی اعمال می کند؟ ج) دو نمونه ی آن کدام است؟

- (۱) الف) بانک مرکزی ب) کاهش حجم پول در گردش (انبساطی) ج) کاهش نرخ سپرده ی قانونی، افزایش اوراق مشارکت به مردم
(۲) الف) بانک مرکزی ب) افزایش حجم پول در گردش (انبساطی) ج) افزایش خرید اوراق مشارکت از مردم - کاهش فروش اوراق مشارکت به مردم
(۳) الف) سیستم بانکی ب) افزایش حجم پول در گردش (انقباضی) ج) کاهش نرخ تنزیل مجدد - کاهش نرخ سپرده ی قانونی
(۴) الف) کانون بانک ها ب) کاهش حجم پول در گردش (انبساطی) ج) افزایش خرید اوراق مشارکت از مردم - کاهش نرخ سپرده ی قانونی

پاسخ: گزینه ۲

۹- اثر انقباضی کدام سیاست بیش تر است؟

- (۱) افزایش نرخ تنزیل مجدد
(۲) افزایش فروش اوراق مشارکت به مردم
(۳) افزایش نرخ سپرده ی قانونی
(۴) افزایش خرید اوراق مشارکت از مردم

پاسخ: گزینه ۲

فصل ۲- بانک ها

با رونق گرفتن تجارت در اروپا در قرون شانزدهم و هفدهم در مراکز مهم تجاری مثل آمستردام و لندن، مؤسسات بازرگانی و مالی روی کار آمدند که کار اصلی آن ها حفظ و تأمین امنیت پول تجار بود.

اعتبار این مؤسسات از آن جهت بود که مؤسسان آن ها بازرگانان معروف، ثروتمند و مورد اعتماد مردم بودند. مدیران مؤسسه با گذشت زمان متوجه دو نکته شدند که موجودی صندوق در هیچ زمان صفر نمی شود.

- (۱) هیچ زمان سپرده گذاران تمامی پول خود را از صندوق خارج نمی کنند و درصدی از کل موجودی برای پاسخ گویی به صاحبان سپرده کافی است.
(۲) هم زمان با مراجعه ی تعدادی از افراد به مؤسسه برای دریافت پول، عده ای نیز پول به حساب واریز می کردند. مدیران مؤسسه پول های راکد مردم را به متقاضی وام می دادند و بهره دریافت می کردند و چون بهره ی دریافتی بابت وام مبالغ قابل توجهی بود، مدیران بانک سپرده گذاران را به سپرده گذاری هرچه بیش تر تشویق می کردند و نه تنها بابت نگهداری آن ها پول دریافت نمی کردند بلکه بخشی از بهره دریافتی را به صاحبان سپرده ها می دادند.

وظایف بانک های اولیه

(۱) نقل و انتقال و محافظت از پول

(۲) اعطای وام و تأمین اعتبار

اعتبار: شرط دادن اعتبار به مشتری به قرار زیر است.

(۱) بررسی درخواست متقاضی

(۲) تطابق فعالیت او با شرایط بانک

نکته: فرد متناسب با مبلغ وام نزد بانک اعتبار کسب می کند و باید بدهی که خود را در زمان سررسید قید شده در اسناد به بانک بپردازد.

انواع اسناد اعتباری: اسناد اعتباری مثل، چک، سفته، برات و اوراق قرضه. با توجه به زمان بازپرداخت در سه گروه طبقه بندی می شوند.

(۱) اسناد اعتباری دیداری (چک): به محض رؤیت بانک، مبلغ قید شده به فردی که سند در وجه او صادر شده است پرداخت می شود و همانند پول نقد در معاملات مختلف مورد استفاده قرار می گیرد.

نکته: طبق قانون چک سند بهادار بدون تاریخ است ولی در کشور ما براساس عرف از آن به جای سند اعتباری مدت دار نیز استفاده می شود.

۲) اسناد اعتباری کوتاه مدت: زمان بازپرداخت آن‌ها حداکثر یک سال است مثل سفته. سفته: سندی است که بدهکار صادر می‌کند، و متعهد می‌شود مبلغی معینی را در زمان مشخص به طلب‌کار پرداخت کند. نکته: ظهرونیسی عملی است که پشت سفته را می‌نویسند و آن را از فردی به فرد دیگری منتقل می‌کنند.

۳) اسناد اعتباری بلندمدت: این اسناد به منظور تأمین مالی از سوی مؤسسات دولتی یا خصوصی منتشر می‌شود مثل انتشار اوراق مشارکت افراد با خرید این اوراق ضمن دریافت بهره در فواصل زمانی مشخص شده، اصل طلب خود را در زمان سررسید دریافت می‌کنند. بازپرداخت این اسناد از یک سال بیش تر است.

فعالیت‌های مختلف بانک‌ها

۱- عملیات اعتباری ۲- عملیات مالی ۳- خرید و فروش ارز ۴- سایر خدمات بانکی

۱- عملیات اعتباری: مهم‌ترین خدمات بانک‌ها تخصیص یا توزیع اعتبارات است. منشأ اعتبارات سپرده‌های دیداری، سپرده‌های مدت‌دار و سایر سپرده‌های مردم نزد بانک است. عملیات اعتباری شامل ۲ قسمت است.

الف) تخصیص اعتباری کوتاه مدت:

در عملیات اعتباری کوتاه مدت بانک‌ها به تنزیل اسناد تجاری می‌پردازند. یعنی اسناد را کم‌تر از مبلغ اسمی خریداری می‌کنند و اصل مبلغ را در زمان مقرر از بدهکار اصلی دریافت می‌کنند.

تذکر:

I: بدهی این اسناد باید به دلیل انجام امور بازرگانی باشد.

II: به زمان سررسید سند نیز بیش از ۹۰ روز نمانده باشد.

III: بازرگانان و تولیدکنندگان که در بانک حساب جاری باز کرده‌اند می‌توانند بیش از موجودی‌شان اعتبار دریافت کنند.

ب) تخصیص اعتباری بلندمدت (عملیات اعتباری بلندمدت)

زمان آن‌ها بیش از یکسال است. منشأ این اعتبارات سپرده‌های مدت‌دار و سرمایه‌ی اولیه‌ی خود بانک است. در عملیات اعتباری بلندمدت بانک‌ها به دو صورت عمل می‌کنند:

۱) سرمایه‌گذاری مستقیم (از طریق ایجاد بنگاه‌های اقتصادی)

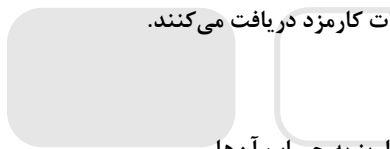
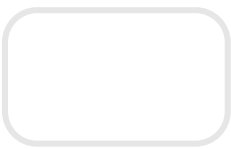
۲) خرید سهام سایر بنگاه‌ها (مشارکت حقوقی)

تذکر: عملیات اعتباری بلندمدت به این دلیل اهمیت دارد که دریافت‌کنندگان آن را در زمینه‌های تولیدی یا بازرگانی بکار می‌برند.

۲) عملیات مالی: خاص بانک‌های تخصصی است که به منظور کسب سود اوراق مشارکتی را که دولت یا مؤسسات منتشر کردند به مبلغی بیش از مبلغ خرید به سپرده‌گذاران می‌فروشند.

۳) خرید و فروش ارز: بانک‌ها در مقابل ارائه‌ی این خدمات کارمزد دریافت می‌کنند.

۴) سایر خدمات بانکی:

I. نقل و انتقال وجوه در داخل کشور

II. وصول مطالبات اسنادی و سود سهام مشتریان و واریز به حساب آن‌ها

III. پرداخت بدهی مشتریان در صورت درخواست آن‌ها

V. قبول امانت و نگهداری سهام و اوراق بهادار و اشیای قیمتی مشتریان

IV. انجام وظیفه‌ی قیمومیت، وصایت و وکالت برای مشتریان طبق مقررات

نظام بانکی بدون ربا

براساس قوانین اسلام دریافت پول اضافی از وام‌گیرنده بهره نام دارد و شرعاً حرام است. در سال ۱۳۶۲ مجلس شورای اسلامی قانون عملیات بانکی بدون ربا را تصویب کرد و این قانون از سال ۶۳ اجرا شد. بانک‌ها حق دریافت هیچگونه مبلغ نقدی یا جنسی از قبل تعیین شده را ندارند.

درآمد بانک‌ها

۱) سرمایه‌گذاری مستقیم در طرح‌های تولیدی و عمرانی

۲) به‌طور غیرمستقیم (از طریق عقود اسلامی)

انواع عقود اسلامی در بانک‌ها

۱) قرض الحسنه: بانک مقدار معینی از مال خود را در زمان حال به دیگری (مشتری) واگذار می‌کند. در مقابل، قرض‌گیرنده متعهد می‌شود که عین مال یا قیمت آن را در زمان معین باز پس دهد.

۲) مضاربه: قراردادی است که به منظور تجارت بین بانک و عامل منعقد می‌شود که بانک سرمایه را تأمین می‌کند و طرف دیگر به تجارت می‌پردازد. در نهایت سود حاصل از سرمایه‌گذاری بین بانک و عامل تقسیم می‌شود.

۳) مشارکت مدنی: قرارداد بازرگانی است که به موجب این دو یا چند شخص حقیقی یا حقوقی (بانک) سرمایه نقدی یا جنسی خود را به شکل مشاع و به منظور ایجاد سود درهم می‌آمیزند.

- ۴) مشارکت حقوقی: قراردادی است که طی آن بانک قسمتی از سرمایه شرکت‌های سهامی جدید را تأمین یا قسمتی از سهام شرکت‌های سهامی موجود را خریداری می‌کند و در سود آن‌ها شریک می‌شود.
- ۵) فروش اقساطی: بانک‌ها بنا به تقاضای کتبی مشتریان خود، ماشین‌آلات و تأسیساتی را که عمر مفید آن‌ها بیش از یک سال است خریداری می‌کنند و به صورت قسطی به مشتریان می‌فروشند.
- ۶) معاملات سلف: بانک محصولات تولیدی آینده‌ی بنگاه را پیش‌خرید می‌کند.
- ۷) اجاره به شرط تملیک: بانک مورد اجاره را تهیه می‌کند و در اختیار (مستأجر) قرار می‌دهد. اگر مستأجر به تعهدات خود عمل کند و اقساط خود را تأدیه کند در پایان مدت اجاره، مالک عین مال مورد اجاره می‌شود.
- ۸) جعاله: طبق قرارداد، کارفرما تعهد می‌کند در قبال عمل مشخص کارگزار یا عامل، اجرت معینی به او بپردازد.
- ۹) مزارعه: بانک زمین مشخصی را برای مدت معین در اختیار طرف دیگر قرار می‌دهد تا در آن کشاورزی کند. سود حاصله بین طرفین تقسیم می‌شود. در پیمان مزارعه سهم پولی مشخص نیست ولی سهم نسبتی باید مشخص باشد.
- ۱۰) مساقات: قراردادی است میان صاحب باغ و دیگری که به‌ازای دریافت مقداری از محصول، کار نگهداری از باغ و برداشت به وی واگذار می‌شود.
- ۱۱) خرید دین: بانک در این قرارداد اسناد و اوراق تجاری متعلق به واحدهای تولیدی، بازرگانی و خدماتی را تنزیل می‌کند. نکته: خرید دین جزء عملیات اعتباری کوتاه‌مدت بانک‌ها است و مشارکت حقوقی منطبق بر عملیات اعتباری بلندمدت.

بانک مرکزی

میزان موفقیت بانک‌های تجاری به موارد زیر بستگی دارد.

- ۱) میزان خدمات
  - ۲) تعداد مشتریان
  - ۳) میزان سپرده مردم نزد بانک
- منابع کسب سود بانک‌ها**
- ۱) جذب سپرده بیش‌تر و افزایش میزان اعتبارات
  - ۲) اعطای وام
- نکته: اگر حجم پول در گردش برای انجام معاملات کافی باشد، اعطای وام از طریق بانک‌ها باعث افزایش حجم پول در گردش می‌شود که تقاضا را افزایش می‌دهد، در صورتی که فرصت برای افزایش عرضه وجود نداشته باشد باعث افزایش تورم می‌شود.
- تذکر: برای جلوگیری از پیامد منفی (تورم) به یک سیستم نظارتی نیاز است. بانک مرکزی با ایجاد سیستم خاص کنترل، سیاست‌های خود را از طریق سیاست‌های پولی متناسب با شرایط اقتصادی کشور اعمال می‌کند.
- بانک مرکزی مسئولیت کنترل شبکه‌ی بانکی و اداره‌ی سیاست پولی را با هدف حفظ ثبات پولی کشور بر عهده دارد.

وظایف بانک مرکزی

- ۱) انتشار اشکناس و تنظیم حجم پول در گردش
- ۲) نگهداری فلزات گران‌بها و ارزهای متعلق به دولت
- ۳) نگهداری ذخایر قانونی و موجودی نقدی بانکهای تجاری
- ۴) ایجاد امکانات اعتباری برای بانک‌های تجاری
- ۵) تصیفه حساب بین بانک‌ها
- ۶) صندوق‌داری، نمایندگی مالی و انجام دادن عملیات بانکی دولت
- ۷) اجرای سیاست‌های پولی و کنترل حجم اعتبارات

فصل ۳- بورس (محل تماس عرضه‌کنندگان و تقاضاکنندگان سرمایه)

- ۱) صاحبان واحدهای تولید جهت گسترش دادن فعالیت‌های خود به منابع مالی نیازمندند. در قدیم تنها راه تأمین منابع مالی اینگونه واحدها بانک‌ها بودند که از محل سپرده‌های مردم وام مورد نیاز مراکز تجاری و تولیدی را تأمین می‌کردند که صاحبان این مراکز بایستی بهره و اصل وام دریافتی را می‌پرداختند.
- ۲) در روند تکامل تأمین مالی، شیوه‌ی مناسب‌تر تأمین مالی از طریق صدور اوراق سهام بود. و بانک‌ها که نقش واسطه داشتند حذف می‌شدند و پیامدهای زیر را به همراه داشت.
- اولاً: سود بیش‌تری عاید مردم (وام‌دهندگان) می‌شد.
- ثانیاً: مراکز تجاری و تولیدی برای بازپرداخت وام هزینه‌ی کم‌تری صرف می‌کردند.
- ثالثاً: افزایش انگیزه‌ی مردم برای سرمایه‌گذاری که از پیامدهای مطلوب این روش محسوب می‌شود. به‌طور کلی سرمایه‌ی اندک مردم در قالب منابع قابل توجه، سرمایه‌ی شرکت‌های سهامی را تأمین می‌کند این کار از طریق بورس انجام می‌گیرد و مردم در سرمایه و سود شریک می‌شوند. بورس مرکز مطمئنی است که بین عرضه‌کنندگان و تقاضاکنندگان سرمایه تماس برقرار می‌کند.

بازار بورس

به مکانی که کار قیمت گذاری و خرید و فروش برخی از کالاها و اوراق بهادار در آن جا انجام می گیرد، بازار بورس می گویند.
 (۱) بورس کالا: به بازاری می گویند که در آن کالای معینی مورد معامله قرار می گیرد گفته می شود. در بورس کالا بیش تر کالاهای واسطه‌ای و مواد خام اولیه مثل گندم و جو، مس و آهن مورد معامله قرار می گیرد و کالاها به صورت نمونه وجود دارد.
 (۲) بورس اوراق بهادار: به بازار اسمی و دائمی که در محلی معین تشکیل می شود و در آن اوراق بهادار معامله می شود اطلاق می گردد.

انواع اوراق بهادار

به اوراقی که به منظور تأمین مالی صادر می شود گفته می شود و شامل موارد زیر است.
 (۱) اوراق سهام: ورقه‌ای قابل معامله‌ای است که در آن اطلاعاتی از قبیل میزان مشارکت، تعهدات و منافع صاحب سهم در شرکت سهامی درج می شود.
 نکته: روی ورقه سهم موارد زیر درج می شود:

- ۱- نام شرکت و شماره ثبت آن
  - ۲- مبلغ سرمایه ثبت شده و سرمایه پرداخت شده
  - ۳- تعیین نوع سهم
  - ۴- مبلغ اسمی سهم مقدار پرداخت شده آن
- (۲) اسناد خزانه: اوراق بهادار کوتاه مدتی است که به وسیله دولت صادر می شود.
 الف) از نظر سررسید، سه ماهه، شش ماهه و یک ساله است.
 ب) دارای کوپن بهره نیست و در زمان فروش دولت آن‌ها را ارزان تر از مبلغ اسمی به خریداران می فروشد.
 ج) خطر ریسک ندارد.

دولت

شهرداری‌ها

(۳) اوراق مشارکت: به وسیله

شرکت‌های دولتی و خصوصی و به منظور تأمین اعتبار طرح‌های عمرانی منتشر می شود.

تهیه‌ی دستورالعمل اجرایی و مقررات ناظر بر انتشار اوراق مشارکت بر عهده بانک مرکزی است. بانک مرکزی برای تأمین مالی طرح‌های سودآور تولیدی و خدماتی (به جز بازرگانی) در چارچوب عقد مشارکت مدنی، توسط سازمان مجری منتشر می شود.
 تفاوت اوراق مشارکت و قرضه: در ورقه‌ی مشارکت میزان سهم دارنده‌ی آن مشخص شده است. در اوراق مشارکت وجوه دریافتی حتماً باید در طرح‌های مشخص تولیدی، عمرانی یا خدماتی به کار گرفته شود ولی در اوراق قرضه برای وام گیرنده محدودیت خاصی وجود ندارد.

شرکت سهامی و انواع آن

شرکتی است که برای انجام امور تجاری بین عده‌ای تشکیل می شود، سهام آن از طریق سهام هم ارزش است. سهام آن‌ها در بورس به فروش می رسد. مسئولیت شرکاء به اندازه‌ی میزان سرمایه (تعداد سهم خریداری شده) است که در سود و زیان شرکت سهیم هستند. یعنی هرکس سهام بیش تری دارد مسئولیت بیش تری دارد.

شرکتی که خواستار پذیرش در بورس است، تقاضای خود را به همراه مدارک مورد نیاز به دبیرخانه‌ی هیئت پذیرش اوراق بهادار ارائه می دهد. هیئت پذیرش پس از بررسی وضعیت مالی شرکت نسبت به پذیرش او اقدام می کند، شرکتی که در بورس پذیرفته می شود از معافیت مالیاتی برخوردار است. صرفاً شرکت‌های سهامی عام در بورس پذیرفته می شوند.

تأثیر بورس بر اقتصاد جامعه

- (۱) حجم سرمایه گذاری را افزایش می دهد.
  - (۲) بین عرضه و تقاضاکنندگان سرمایه تماس برقرار کرده و بازار سرمایه را تنظیم می کند.
  - (۳) با قیمت گذاری سهام از نوسان شدید قیمت جلوگیری می کند.
  - (۴) باعث تشویق مردم به پس انداز می شود که در کاهش نرخ تورم مؤثر است.
  - (۵) سرمایه لازم برای اجرای پروژه‌های دولتی و خصوصی را تأمین می کند.
- نکته: در جامعه‌ی ما به دلیل پرهیز از ربا، که اوراق قرضه مشتمل بر آن است، طرح ابتکاری ایجا شده به نام فروش اوراق مشارکت.
 مثال‌ها:

۱- مهم ترین خدمت بانکی کیفیت و انواع آن کدام است؟

(۱) انجام وظایف قیمومیت، وصایت و وکالت - قبول امانات و نگهداری سهام و اوراق بهادار مشتریان

(۲) تخصیص یا توزیع اعتبارات - کوتاه مدت و بلندمدت

(۳) عملیات مالی - خرید و فروش اوراق مشارکت

(۴) خرید و فروش ارز - پرداخت بدهی مشتریان و وصول مطالبات

پاسخ: گزینه ۲

۲- طریق مستقیم کسب درآمد برای بانک‌ها کدام است؟

- (۱) اعطای تسهیلات مالی به اشخاص
 (۲) از طریق استفاده از عقود اسلامی مجاز
 (۳) سرمایه‌گذاری در طرح‌های تولیدی و عمرانی
 (۴) با دادن وام از سپرده‌های ديداری و غير ديداری مردم به ساير افراد

پاسخ: گزینه ۳

۳- خریدار کدام یک از اوراق زیر در سود و سرمایه‌گذاری مشارکت دارند؟

- (۱) اوراق قرضه
 (۲) اوراق قرضه و اسناد خزانه
 (۳) اوراق مشارکت و اسناد خزانه
 (۴) سهام شرکت‌های سهامی و اوراق مشارکت

پاسخ: گزینه ۳

۴- سود دارندگان چه نوع اوراق بهاداری برابر تفاوت مبلغ خرید از مبلغ اسمی آن است؟

- (۱) اوراق قرضه
 (۲) اسناد خزانه
 (۳) اوراق سهام
 (۴) اوراق مشارکت

پاسخ: گزینه ۲

۵- در رابطه با نتایج و آثار بورس بر فعالیت‌های اقتصادی جامعه کدام عبارت نادرست است؟

- (۱) سرمایه‌ی لازم را برای اجرای پروژه‌های دولتی و خصوصی فراهم می‌آورد.
 (۲) با قیمت‌گذاری سهام و اوراق بهادار تا حدودی از نوسان شدید قیمت‌ها جلوگیری می‌کند.
 (۳) از طریق جذب و به‌کار انداختن سرمایه‌های جاری حجم سرمایه‌گذاری را در جامعه بالا می‌برد.
 (۴) با تشویق مردم به پس‌انداز و به‌کارگیری پس‌اندازها در فعالیت‌های مفید اقتصادی در کاهش نرخ تورم مؤثر است.

پاسخ: گزینه ۳

۶- نام عقود زیر به ترتیب کدام است؟

- (الف) قراردادی به منظور تجارت
 (ب) بانک زمینی را برای مدت معینی در اختیار فردی برای کشاورزی قرار می‌دهد.
 (ج) کارفرما تعهد می‌کند که در قبال عمل مشخص کارگزار، اجرات معینی به او بپردازد.
 (۱) مضاربه، مزارعه، جعاله
 (۲) مضاربه، مساقات، مزارعه
 (۳) جعاله، مضاربه، مشارکت مدنی
 (۴) مشارکت حقوقی، جعاله، مزارعه

پاسخ: گزینه ۱

۷- به ترتیب منظور بانک‌های تخصصی و مشتریان خریدار اوراق مشارکت آن‌ها، از انجام عملیات مالی کدام است؟

- (۱) پرداخت بهره - گسترش فعالیت‌های اقتصادی
 (۲) کسب سود - دریافت بهره
 (۳) رفع مشکلات - کسب
 (۴) گسترش فعالیت‌های اقتصادی - رفع مشکلات

پاسخ: گزینه ۲

بخش ۶- اقتصاد جهان (نظام اقتصادی بین‌المللی)

فصل ۱- تجارت بین‌المللی

- (۱) انسان‌ها به دلیل خواسته‌های متنوعی که دارند به برقراری ارتباط با یکدیگر نیازمندند.
 (۲) ارتباط اقتصادی براساس نیاز شکل می‌گیرد.
 (۳) صادرات و واردات کالا و خدمات، سرمایه‌گذاری خارجی یا فرار سرمایه، برقراری روابط تجاری با کشورهای همسایه و اجرای موافقت‌نامه‌های همکاری اقتصادی، از موارد در اقتصاد بین‌الملل است.

امروزه صدها سازمان در سراسر جهان برای هموار کردن راه‌های مناسب تجارت بین کشورها و تنظیم روابط آن‌ها فعالیت می‌کند.

موانع تجارت بین‌المللی در گذشته

(۱) موانع قانونی، نامنی و ضعف دولت‌ها:

در گذشته، نامنی و ضعف دولت‌ها در حاکمیت بر سرزمین خود مانع از آن می‌شد که افراد با خاطری مطمئن به تجارت بپردازند. تجارت از یک کشور به کشور دیگر علاوه بر خطرات داخلی، به روابط بین دولت‌ها بستگی داشت. حاکمان محلی با هدف حمایت از صنایع داخلی، به هر قیمتی و هر چند غیرعقلانی، هرگونه مراددهی خارجی را تهدید تلقی می‌کردند و لذا اجازه‌ی گسترش روابط اقتصادی بین‌المللی را نمی‌دادند.

که به‌طور کلی } (الف) نامنی

(ب) عدم روابط دوستانه دولت‌ها انگیزه‌ی تجارت در افراد را از بین می‌برد.

(۲) هزینه‌ی تجارت:

(الف) به خاطر عدم وجود وسایل حمل و نقل هزینه‌ی تجارت به شدت افزایش می‌یافت و اغلب افراد در طول عمر خود فقط کالاهایی را مصرف می‌کردند که در محل سکونت آن‌ها تولید می‌شد و هرگز از تولیدات دیگران بهره نمی‌بردند.

تذکر: عاملی که امروزه باعث کاهش هزینه‌ی تجارت در داخل و خارج شده عبارتند از:

- (۱) پیشرفت دانش فنی بشر
- (۲) وجود امنیت نسبی در سرزمین‌ها
- (۳) راه‌های مناسب و مقررات مورد قبول بین‌المللی هزینه‌ی تجارت نه تنها در داخل مرزها بلکه در خارج را نیز کاهش داده است.

تاجر و تجارت بین‌المللی

تولیدکنندگان معمولاً فرصت، تخصص و امکانات لازم را برای فروش تولیدات خود به مصرف‌کنندگان کشورهای دیگر ندارند به همین دلیل، این کار را از طریق افرادی که شغل آن‌ها خرید محصول در مرکز تولید و فروش آن در مناطق مصرف بین‌المللی است انجام می‌دهند. به این افراد «تاجر» یا «بازرگان» گفته می‌شود.

این افراد و کسانی که امروزه به آن‌ها بازاریاب بین‌المللی» گفته می‌شود می‌توانند با اطلاع از بازارهای کشورهای دیگر و نیازها و علایق مصرف‌کنندگان خارجی کمک شایانی به تولیدکنندگان داخلی و افزایش و رونق اقتصادی کشور بکنند.

تذکر ۱: عواملی که باعث شده تجارت با روش‌های علمی صورت گیرد عبارتند از:

(الف) گسترش جوامع

(ب) متنوع شدن کالاهای تولیدی

(ج) وسایل حمل و نقل و ظهور تحولات دیگر

تذکر ۲: هر کشور یا سازمانی که نیروهای متخصص و آموزش دیده‌ی بیشتری در اختیار دارد در زمینه‌ی تجارت موفق‌تر است.

چرا ملت‌ها به تجارت روی می‌آورند؟

(۱) یکسان نبودن منابع و عوامل تولید: کشورها از نظر داشتن عوامل تولید در سطح یکسان قرار ندارند مثلاً ایران دارای نفت و گاز فراوان است، استرالیا ماده معدنی آلومینیم (فراوان دارد و ژاپن از نظر نیروی متخصص غنی است).

(۲) یکسان نبودن کشورها از نظر دستی به فناوری:

اولاً: کشورهای توسعه یافته چون سال‌های متمادی با انجام آزمایش‌های متعدد و کسب تجربه و صرف هزینه‌های زیاد به اختراعات جدید رسیده‌اند پس به سادگی یافته‌های خود را به رایگان در اختیار سایر کشورها قرار نمی‌دهند.

ثانیاً: از همین رو در شرایط حاضر سطح فناوری در کشورهای مختلف متفاوت است. بدیهی است که دسترسی به علوم و فناوری‌های جدید و موفقیت در به‌کارگیری آن‌ها موجبات افزایش تنوع و کیفیت کالاهای تولیدی و کاهش هزینه‌ها را فراهم می‌آورد.

(۳) شرایط اقلیمی متفاوت: تنوع آب و هوا و شرایط طبیعی متفاوت باعث شده که هر سرزمین شرایط تولید محصولات خاصی را داشته باشد.

(۴) اصل مزیت نسبی: یعنی هر منطقه یا کشور به تولید کالایی پردازد که هزینه‌ی تولید آن به‌طور نسبی نسبت به سایر نقاط کم‌تر باشد.

به‌طور مثال: به دلایل جغرافیایی، قهوه در برزیل ارزان‌تر از مصر تولید می‌شود و تولید پنبه در مصر ارزان‌تر از برزیل است. که براساس اصل مزیت نسبی این دو کشور به مبادله می‌پردازند.

آیا تجارت بین‌المللی دارای منافع است؟

۱- تجارت بین‌المللی برای تمامی کشورها و مؤسسات و افراد می‌تواند سودآور باشد.

۲- کشورها براساس اصل مزیت نسبی از طریق تجارت می‌توانند منافع زیادی را نصیب مردم خود کنند.

نباید نادیده گرفت که عرصه‌ی تجارت بین‌المللی، عرصه‌ی تلاش و رقابت است و در فضای رقابتی، فقط کسانی برنده‌اند که ضمن شناسایی قابلیت‌ها و توانمندی‌های تولید (مزیت نسبی) خود، فرصت‌های بین‌المللی را نیز به‌خوبی بشناسند و با کار و کوشش فراوان و افزایش همکاری‌های

دو جانبه‌ی بین‌المللی از آن‌ها بهره‌مند شوند.

دو گروه عمده‌ای که از تجارت بین‌المللی سود می‌برند:

(۱) تولیدکنندگان:

(الف) ادامه‌ی کار بسیاری از تولیدکنندگان به وارد کردن ماشین‌آلات و لوازم یدکی یا مواد اولیه کشورهای دیگر بستگی دارد.

(ب) در نتیجه تجارت بین‌المللی، کالاهای خارجی وارد کشور می‌شوند و تولیدکنندگان داخلی را به تلاش برای تولید بهتر و کارآمدتر وادار می‌سازند که این امر باعث بهبود کیفیت کالاهای تولیدی در سطح جهان می‌شود.

(۲) مصرف‌کنندگان:

(الف) واردات کالاهای خارجی به مصرف‌کنندگان این امکان را می‌دهد که از کالاهای متنوع و ارزان استفاده کنند.

تذکر: کالاهای خارجی تحت شرایط زیر بایستی وارد یک کشور شوند.

I: از کالاهای مشابه داخلی ارزان‌تر و مرغوب‌تر باشند.

II: مشابه آن در داخل تولید نشود.

(ب) با صادرات کالا به خارج، مصرف‌کنندگان ارز لازم برای پرداخت بهای کالاهای ضروری وارداتی را به‌دست می‌آورند.

در صورت فقدان درآمدی (صادراتی)، مصرف‌کنندگان مجبور هستند تا بخشی از درآمدهای خود را که قبلاً به کالای داخلی اختصاص می‌یافت به تولیدکنندگان خارجی بپردازند.

نقش تجارت بین‌المللی در اقتصاد کشورها:

- ۱) منافع حاصل از تجارت بین‌المللی به کشورها کمک می‌کند تا از تولیدات کشورهای دیگر استفاده کنند و کالاهای مورد نیاز مردم را با قیمت ازان‌تر و کیفیت بهتر از خارج تهیه کنند.
- ۲) تولیدکنندگان را تشویق می‌کند که با صدور کالای خود سودمند مناسبی بدست آورند.
- ۳) در مجموع، تجارت بین‌المللی وضعیت اقتصادی کشورها را بهبود می‌بخشد.
- ۴) در پرتو تجارت بین‌المللی دستیابی به تخصص به‌عنوان یک عامل مهم اقتصاد جوامع را تحت تأثیر قرار می‌دهد.
- ۵) تخصص بین‌المللی باعث می‌شود که هر کشور به تولید آن دسته از کالاها و خدماتی بپردازد که منابع طبیعی، سرمایه، نیروی انسانی و تجربه و معلومات فنی متناسب با آن را در اختیار دارد.

۶) تخصص و تقسیم کار باعث } حداکثر استفاده از منابع تولیدی
افزایش حجم تولیدات در جهان
کاهش قیمت کالا می‌شود.

تخصص و تقسیم کار بین‌المللی

تخصص بین‌المللی، توان تولیدی کل کشورهای جهان و حجم کالاهای تولید شده در جهان را افزایش می‌دهد در نتیجه‌ی این امر، سطح زندگی مردم کشورهایی که در مبادلات بین‌المللی شرکت دارند بهبود می‌یابد.

نام کشور	تولید غالب
ایران	فرش - پسته
مصر	پنبه
کوبا	نیشکر
غنا	کاکائو
نیجریه	نفت
برزیل	قهوه
ارژانتین	محصولات دامی

اتحادیه‌های اقتصادی

- ۱) کشورها، در اعمال سیاست تجاری بین کشورهای دوست یا شرکای تجاری با سایرین یکسان عمل نمی‌کنند با برخی کشورها روابط تجاری و اقتصادی بیش‌تر از سایر برقرار می‌کند و با تشکیل اتحادیه‌های اقتصادی یا بلوک‌های تجاری سعی در افزایش مبادلات تجاری بین خود و اعضای آن اتحادیه و کاهش موانع تجاری دارند.
- ۲) بازرگانی منطقه‌ای که امروزه در بسیاری از مناطق جهان صورت می‌گیرد، براساس همین قاعده (تولید متناسب با شرایط محلی) است.

۳) کشورهای اروپایی با تشکیل } (الف) اتحادیه‌ی اقتصادی
(ب) انتخاب پول واحد

بازرگانی کل اروپا را تقریباً به‌صورت بازرگانی داخلی در آورده‌اند.

مبادلات بین‌المللی در بازارهای کار و سرمایه:

روابط اقتصادی بین کشورها در فضای بین‌المللی فقط به مبادله‌ی کالا و خدمات (تجارت بین‌الملل) محدود نمی‌شود بلکه به حرکت نیروی کار و سرمایه از نقطه‌ای از دنیا به نقطه‌ای دیگر که شرایط بهتری دارند نیز گسترش می‌یابد. به‌عنوان مثال: کارگران خارجی در ایران و کارگران ایرانی در خارج به دنبال موقعیت‌های بهتری شغلی‌اند. یا هر کشوری در پی جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی برای کشور خود است شاید بدین ترتیب نه تنها پس‌اندازهای داخلی خود بلکه پس‌اندازهای کشورهای دیگر را در رشد و افزایش کارخانه‌ها و بخش تولیدی داخلی به‌کار گیرد.

سیاست‌های تجاری

- ۱) کشورها برحسب وضعیت اقتصادی خود، سیاست‌های تجاری مختلفی را اتخاذ می‌کند. چه بسا کشوری برای حمایت از تولیدکنندگان داخلی یا کاهش وابستگی خود به کشورهای دیگر، بر روی کالاهای وارداتی، انواع موانع تجاری مثل: (I) تعرفه‌های گمرکی (II) عوارض وارداتی (III) سهمیه وارداتی وضع می‌کند.
- ۲) برای تشویق صادرکنندگان داخلی، برای نفوذ به بازارهای جهانی یا تشویق سرمایه‌گذاران خارجی به سرمایه‌گذاری در داخل، یارانه‌های مختلف و انواع تسهیلات اقتصادی و حقوقی ارائه می‌دهند.
- ۳) معمولاً کالاها و صنایع راهبردی (مثل صنایع دفاعی، انرژی و گندم) و صنایع نوزاد مثل (برخی فناوری نوین در ایران) که در ابتدای عمر خود بوده و توان رقابت با صنایع خارجی را ندارند، در همه‌ی کشورهای دنیا مشمول حمایت می‌شوند.

فصل ۲- آشنایی با برخی نهادها و مؤسسات مؤثر در اقتصاد جهان

(۱) در تنظیم روابط اقتصادی خارجی بین کشورها نهادها و سازمان‌های اقتصادی جهانی و منطقه‌ای نقش مهمی دارند و دلیل آن گسترش سریع روابط تجاری و مالی بین کشورهای جهان مخصوصاً در نیم قرن اخیر است.

(۲) این سازمان‌ها و نهادها با گره زدن منافع اقتصادی کشورهای مختلف جهان به یکدیگر سبب صلح و ثبات منطقه‌ای و جهانی می‌شوند.

تذکر: تقریباً تمامی نهادها و سازمان‌های اقتصادی بین‌المللی و منطقه‌ای در دنیا پس از جنگ دوم جهانی تأسیس شده‌اند که این زمان مقارن است با گسترش سریع روابط اقتصادی بین کشورهای جهان.

(۱) صندوق بین‌المللی پول I.M.F

I. قرارداد تأسیس این صندوق را نمایندگانی از ۴۴ کشور جهان در ژوئیه ۱۹۴۵ امضا کردند. امروزه تمام کشورهای مستقل دنیا عضو این صندوق هستند.

II. صندوق بین‌المللی پول به‌طور اختصاری (IMF) خوانده می‌شود، محلی است برای: ۱- مشورت مالی ۲- کمک در زمینه‌ی طراحی خط مشی‌های اساسی اقتصادی ۳- ارائه‌ی کمک‌های فنی و آموزش ۴- ارائه‌ی کمک‌های مالی به کشورهای واجد صلاحیت.

III. هدف اصلی و اولیه‌ی ایجاد صندوق همکاری کشورهای عضو جهت حل مسائل پولی بین‌المللی بود.

اهداف صندوق بین‌المللی پول در اساس‌نامه‌ی صندوق عبارتند از:

(الف) ارتقای سطح اشتغال در کشورهای عضو، افزایش درآمد واقعی توسعه‌ی منابع تولیدی آن‌ها از طریق گسترش بازرگانی بین‌المللی

(ب) تشویق ثبات ارزی و جلوگیری از کاهش رقابت‌آمیز ارزش پول‌ها نسبت به یکدیگر

(پ) کمک به برطرف کردن مشکلات موازنه پرداخت‌های خارجی کشورهای عضو از طریق اعطای وام به اعضا در صورت نیاز.

(۲) بانک جهانی:

یکی دیگر از مؤسسات وابسته به سازمان ملل متحد بانک جهانی است و متشکل از سه مؤسسه مالی است که اهداف مشترکی دارند و عبارتند از:

۱- مؤسسه‌ی توسعه‌ی بین‌المللی

۲- سازمان بین‌المللی

۳- سازمان بین‌المللی توسعه

۱- بانک بین‌المللی توسعه و ترمیم (بانک جهانی):

(الف) این مؤسسه همزمان با تأسیس صندوق بین‌المللی پول پایه‌گذاری شد ولی فعالیت خود را از سال ۱۹۴۶ آغاز کرد.

(ب) هدف آن جبران خرابی‌های ناشی از جنگ دوم جهانی در کشورهای عضو بود.

(ج) این بانک تا سال ۱۹۴۸ و شروع برنامه‌ی مارشال تمامی توان خود را برای بازسازی اروپا متمرکز کرد ولی پس از آن، اعطای اعتبار به کشورهای در حال توسعه مهم‌ترین وظیفه‌ی آن بود.

۲- مؤسسه‌ی مالی بین‌المللی:

(الف) در ۲۵ ماه مه سال ۱۹۵۵ به‌عنوان شعبه‌ای از بانک جهان تأسیس گردید.

(ب) وظیفه‌ی مهم این مؤسسه گسترش فعالیت‌های اقتصادی بخش خصوصی در کشورهای در حال توسعه است.

(ج) برای دستیابی به این هدف به مؤسسات بخش خصوصی کشورهای در حال توسعه وام می‌دهد بدون این‌که از دولت‌ها جهت باپرداخت وام‌های پرداختی ضمانت بگیرد.

(د) وام‌های دریافتی باید در جهت مدرنیزه کردن گسترش فعالیت‌های صنعتی و افزایش بازدهی این گونه فعالیت‌ها صرف شود.

(ه) هدف اصلی این مؤسسه از سرمایه‌گذاری در بنگاه‌های اقتصادی بخش خصوصی کسب سود نیست اما غالباً سود به همراه دارد.

۳- سازمان بین‌المللی توسعه:

(۱) این سازمان در ۲۶ ژانویه سال ۱۹۶۰ به‌عنوان شعبه‌ی دیگری از بانک جهانی تأسیس شد.

(۲) منظور از تأسیس این نهاد رسیدگی به وضعیت بدهی کشورهای در حال توسعه است.

وظایف اصلی سازمان بین‌المللی توسعه:

(۱) گسترش فعالیت‌های اقتصادی

(۱) طرح‌های مطالعاتی

(۲) برگزاری سمینارها و سخنرانی‌ها

(۳) اعطای وام با شرایط آسان به کشورهای در حال توسعه

(۳) شرایط اعطای اعتبار از طرف سازمان بین‌المللی توسعه از شرایط بانک جهانی بهتر است.

(۴) این سازمان وام‌های اعطایی را فقط برای انجام طرح‌های توسعه و با ضمانت دولت‌ها پرداخت می‌کند و کمک خود را فقط به کشورهایی

ارائه می‌دهد که درآمد سرانه‌ی بسیار پایینی دارند.

۳) سازمان تجارت جهانی

(۱) در سی‌ام اکتبر ۱۹۴۷ موافقت‌نامه‌ای به‌عنوان «موافقت‌نامه‌ی عمومی تعرفه و تجارت «به نام گات»» به امضای نمایندگان ۲۳ کشور جهان رسید.

(۲) هدف اصلی این موافقت‌نامه، ایجاد نظام اقتصادی بین‌المللی آزاد بود و در آن از دولت‌های امضاکننده خواسته شده بود تا دخالت خود را در تجارت بین‌المللی به کم‌ترین حد برسانند تا بنگاه‌های تولیدی از قدرت و امکانات رقابتی یکسانی در سطح بین‌المللی برخوردار شوند.

در سال ۱۹۵۵ سازمان تجارت جهانی (W.T.O) با هدف نظارت بر تجارت جهانی تأسیس و جایگزین گات شد، گات در نظر داشت هدف نهایی خود را از طریق اصول زیر که در حال حاضر مورد توجه سازمان تجارت جهانی هستند، تحقق بخشد.

اصولی که «گات» برای تحقق هدف نهایی مطرح کرد عبارت است از:

(الف) دولت کامل‌الوداد: اگر یکی از اعضا در زمینه‌ی عوارض گمرکی وارداتی یا صادراتی شرایط مساعدی را به کشوری عطا کند، سایر کشورهای عضو خودبه‌خود باید این شرایط را رعایت کنند.

(ب) اصل تسری رفتار داخلی: براساس این اصل، مقررات مربوط به کالاهای داخلی و خارجی باید یکسان باشد. هدف از این اصل، جلوگیری از وضع مقرراتی است که بین کالاهای داخلی و خارجی تبعیض قائل می‌شوند.

(پ) کاهش تدریجی عوارض گمرکی (W.T.O): اعضای گات در صدد کاهش مرحله‌ای و گام به گام عوارض گمرکی بوده‌اند.

(ت) ممنوعیت برقراری محدودیت‌های مقداری: گات در نظر گرفتن محدودیت‌های تجاری از طریق تعیین سهمیه برای صادرات و واردات کشورهای عضو را منع می‌کند.

I. کسری تراز پرداخت‌ها } استثنائات این اصل

II. تجارت با کشورهای در حال توسعه را می‌توان نام برد.

(ث) تنظیم قواعد و مقررات صادراتی: گات در زمینه‌ی صادرات و گسترش آن مقرراتی وضع کرده است. اگر کشوری به «دامپینگ» مبادرت کند (یعنی کالایی را در خارج با قیمتی کم‌تر از داخل بفروشد)، سایر کشورها مجازند که با وضع عوارض «ضد دامپینگ» به مقابله بپردازند.

۱- حذف رقبا

ارزان‌فروشی در کوتاه‌مدت به منظور }
۲- به‌دست گرفتن بازار (انحصار)

اهداف اساسی سازمان تجارت جهانی:

(۱) فراهم ساختن شرایط مساعد برای شکل‌گیری تجارت جهانی
(۲) حل و فصل منازعات و اختلافات تجاری میان دولت‌ها
(۳) سازماندهی مذاکرات تجاری میان کشورهای عضو
(۴) گسترش ارتقا و بهبود کمی و کیفی تجارت جهانی
ایران در حال حاضر ناظر سازمان بوده و مراحل عضویت نهایی را طی می‌کند.

۴) سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد «فائو»

در بین مؤسسات وابسته به سازمان اقتصادی اهمیت ویژه‌ای دارند که عبارتند از «فائو» و «یونیدو»
فائو در ۱۶ اکتبر ۱۹۴۵ توسط ۴۴ کشور عضو سازمان ملل متحد تأسیس شد.

هدف فائو } (۱) بالا بردن سطح زندگی و بهبود تغذیه‌ی مردم جهان

(۲) توزیع مناسب مواد غذایی در مناطق مختلف جهان (امنیت غذایی)

فائو نه تنها بر علیه «سوء تغذیه» مبارزه می‌کند بلکه در صدد است با ارائه‌ی اطلاعات لازم به کشورهای مختلف بازدهی کشاورزی و سطح تغذیه را در جهان افزایش دهد. مقر فائو در ژنوا (ایتالیا) است.

۵) سازمان توسعه‌ی صنعتی سازمان ملل متحد (یونیدو)

(الف) در سال ۱۹۶۶ براساس قطعنامه‌ی مجمع عمومی سازمان ملل متحد تأسیس گردید.
(ب) هدف یونیدو گسترش توسعه‌ی صنعتی در کشورهای عضو است.

ج) یونیدو فعالیت خود را به دو صورت } مستقل

همهانگ‌کننده انجام می‌دهد.

(د) فعالیت‌های مستقل این سازمان شامل:

(۱) جمع‌آوری و ارسال اطلاعات مربوط به فن‌آوری

(۲) سازمان‌دهی امور اداری

(۳) ارائه‌ی کمک‌های فنی و تعلیم نیروی انسانی

(ه) یونیدو مرکز همهانگ‌کننده‌ی فعالیت‌های صنعتی کشورهای عضو نیز هست و این فعالیت‌ها را بیش‌تر از طریق ارتباط و همکاری نزدیک با نهادهای اقتصادی منطقه‌ای انجام می‌دهد.
مقر این سازمان در وین (مرکز اتریش) است.

۶) اکو ECO

- ۱) یکی از سازمان‌های اقتصادی مهم منطقه‌ای خاور میانه «اکو» نام دارد.
  - ۲) دلیل اهمیت این سازمان این است که بنیان‌گذاران آن سه کشور استراتژیک ایران، پاکستان و ترکیه هستند.
  - ۳) در ابتدا به نام (آر.سی.دی) که نام اختصاری سازمان همکاری عمران منطقه‌ای است آغاز به کار کرد.
  - ۴) اکو پس از فروپاشی شوروی سابق و پیوستن چند عضو جدید به آن، از اهمیت قابل توجهی برخوردار شد.
  - ۵) اعضای دیگر عبارتند از: افغانستان، آذربایجان، ترکمنستان، قزاقستان، قرقیزستان، ازبکستان و تاجیکستان.
- این سازمان هم‌اکنون با ده عضو حدود ۳۳۰ میلیون نفر جمعیت و ۸/۶ میلیون کیلومتر مربع وسعت خاک آن‌ها، هم‌چنین امکانات گسترده و فراوان مادی (نظیر نفت و گاز) بعضی از اعضا، برای کمک به توسعه‌ی کشورهای عضو از شرایط مطلوبی برخوردار است.

مهم‌ترین اهداف اکو

- الف) بهبود شرایط برای توسعه‌ی اقتصادی پایدار کشورهای عضو
  - ب) اتخاذ تدابیر برای حذف تدریجی موانع تجاری در منطقه‌ی اکو
  - ج) تهیه‌ی برنامه‌های مشترک برای توسعه‌ی منابع انسانی
  - د) تسریع برنامه‌های توسعه‌ی زیربنای حمل و نقل و ارتباطات
- تذکر:

- ۱) از نظر تولید سه کشور بنیان‌گذار (ایران، پاکستان، ترکیه) پشتوانه‌ی انسانی و توانایی‌های داخلی بهتری دارند و تولیدکنندگان محصولات کشاورزی و نیمه‌صنعتی هستند.
- ۲) پیوستن اعضای جدید (جمهوری‌های تازه استقلال‌یافته‌ی شوروی سابق) به اکو، توانایی‌های صنعتی سازمان را افزایش داده است.
- ۳) از نظر تجارت، گسترش تسهیلات تجاری و مبادلاتی بین اعضا می‌تواند توسعه‌ی تجارت را بین اعضا تحقق بخشد. این امر باعث:
  - I- بهبود نظام بازار
  - II- ارتقای سطح کمی و کیفی تولیدات داخلی همه‌ی کشورها
  - III- تولیداتی که به دلیل مقیاس کوچک جنبه‌ی بازاری ندارند به تولیدات تجاری مبدل می‌شوند.
- ۴) یکی از راه‌های دستیابی به فناوری جدید برای کشورهای در حال توسعه انتقال فناوری و کسب فناوری نوین از طریق ارتباط و همکاری اقتصادی با کشورهای صاحب فناوری است (سازمان اکو) در این زمینه فرصت مناسبی را فراهم آورده است دلیل این امر آن است که بسیاری از کشورهای عضو اکو در زمینه‌ی خاصی از فناوری بالایی برخوردارند از جمله:
  - الف) ازبکستان، در زمینه‌ی هواپیماسازی و ماشین‌آلات کشاورزی
  - ب) قزاقستان، ازبکستان و تاجیکستان در زمینه‌ی غنی‌سازی اورانیم
  - ج) آذربایجان و ایران در زمینه‌ی صنایع و تجهیزات نفتی
  - د) ترکیه، پاکستان و ایران در زمینه‌ی صنایع سبک و نیمه‌سبک صنعتی

مهم‌ترین مشکلات سازمان (اکو)

- ۱) نبود توانایی‌ها و امکانات تولید بعضی از کالاها سرمایه‌ای و واسطه‌ای فناوری بالا در کشورهای عضو اکو
  - ۲) نبود زنجیره‌های تولیدی افقی و عمودی بین بخش‌های تولیدی کشورها
  - ۳) شباهت اقتصادی و تولیدات مشابه بین برخی از اعضای اکو به‌ویژه ایران، پاکستان و ترکیه و وجود رقابت میان آن‌ها و در نهایت کاهش کارایی اکو.
  - ۴) عدم اطمینان سیاسی و تفاوت در ایدئولوژی حاکم بر کشورهای عضو
- تذکر:

۱) زبان رسمی اکو (انگلیسی) است.

- ۲) شرط عضویت در اکو } هم‌جواری از نظر جغرافیایی
موافقت با اهداف سازمان

۳) در ساختار کنونی اکو، شورای وزیران خارجه‌ی کشورهای عضو در رأس قرار دارند و حداقل سالی یکبار به‌طور متناوب در کشور یکی از دولت‌های عضو تشکیل می‌شود.

۴) شورای قائم مقامان وزارت امور خارجه رکن بعدی سازمان است.

۵) شورای برنامه‌ریزی متشکل از رؤسای سازمان‌های دولت‌های عضو است که سالی یکبار جلسه دارند.

- ۶) اجزای تشکیلاتی اکو عبارتند از } کمیته‌ی فنی اکو
دبیرخانه
سازمان‌های تخصصی دیگر

سازمان کنفرانس اسلامی:

این سازمان با ایده‌ی گردهم آوردن دولت‌های اسلامی و ایجاد نوعی اتحاد میان کشورهای اسلامی در سال ۱۹۶۹ تشکیل شد، هرچند که این سازمان یک نهاد صرفاً اقتصادی نیست اما از طریق آژانس‌ها و نهادهای فرعی اقتصادی خود، اهداف اقتصادی را نیز در بین کشورهای مسلمان دنبال می‌کند. این نهادها عبارتند از:

(۱) مرکز اسلامی توسعه‌ی تجارت

(۲) صندوق همبستگی اسلامی

(۳) بانک توسعه‌ی اسلامی

(۴) انجمن بین‌المللی بانک‌های اسلامی

(۵) اتاق صنعت و بازرگانی اسلامی

علل عدم موفقیت در همکاری‌های اقتصادی کشورهای مسلمان عبارتند از:

(الف) عدم همکاری‌های سیاسی

(ب) بُعد مسافت

(ج) رقیب بودن کالاهای تولید

(د) اختلاف درجه‌ی توسعه در کشورهای منطقه

مثال‌ها:

۱- در حال حاضر به کدام دلیل هزینه‌های تجارت در داخل و خارج مرزها کاهش می‌یابد؟

(۱) راه‌های مناسب، مقررات مورد قبول بین‌المللی، دانش فنی وجود امنیت نسبی در سرزمین‌ها

(۲) راه‌های مناسب، مقررات محلی، متنوع شدن کالاهای تولیدی، وجود امنیت نسبی در سرزمین‌ها

(۳) گسترش جوامع، پیشرفت دانش فنی بشر، راه‌های مناسب، مقررات محلی

(۴) دانش فنی بشر، وجود امنیت نسبی در سرزمین‌ها، مقررات بین‌المللی و متنوع شدن کالاهای تولیدی

پاسخ: گزینه ۱

۲- اعتقاد غالب بر این است: (تجارت بین‌المللی، برای تمامی کشورها و مؤسسات و افراد دست‌اندرکار آن می‌تواند سودآور باشد و کشورها می‌توانند از طریق این نوع تجارت منافع زیادی را نصیب مردم خود کنند) این امر با توجه به چه چیزی امکان تحقق می‌یابد؟

(۱) یکسان نبودن منابع و عوامل تولید

(۲) تنوع آب و هوایی و شرایط طبیعی متفاوت

(۳) عدم یکسانی کشورها از نظر دسترسی به فناوری

(۴) شناسایی قابلیت‌ها و توانمندی‌های تولیدی

پاسخ: گزینه ۴

۳- اگر همه‌ی کشورهای جهان با رعایت اصل مزیت نسبی اقدام به تولید نمایند، همگی در چه موردی بیش‌ترین نفع را به‌دست خواهند آورد؟

(۱) تولید

(۲) تجارت

(۳) تولید و تجارت

(۴) واردات

پاسخ: گزینه ۳

۴- طرح مارشال موجب تغییر در وظایف کدام سازمان مالی جهان شده است؟

(۱) صندوق بین‌المللی پول

(۲) بانک جهانی

(۳) مؤسسه مالی بین‌الملل

(۴) سازمان بین‌الملل توسعه

پاسخ: گزینه ۲

۵- از کدام نظر سه کشور بنیان‌گذار E.C.O. پستوانه‌ی انسانی و توانایی‌های داخلی بهتری دارد؟

(۱) کسب فناوری

(۲) تجارت

(۳) تولید

(۴) گسترش بازار

پاسخ: گزینه ۳

۶- این مطلب «براین اساس، چنان‌چه کشوری به «دامپینگ» مبادرت ورزد یعنی کالایی را در خارج با قیمتی کم‌تر از داخل بفروشد سایر کشورها مجازند که با وضع عوارض «چند دامپینگ» به مقابله با آن برخیزد» مبین چه اصلی و مربوط به چیست؟

(۱) اصل تسری رفتار داخلی - گات

(۲) ممنوعیت برقراری محدودیت‌های مقداری - گات

(۳) تنظیم قواعد و مقررات صادراتی - سازمان تجارت جهانی

(۴) اصل دولت کامله‌الوداد - سازمان تجارت جهانی

پاسخ: گزینه ۳

۷- چه کشورهایی در عرصه‌ی اقتصاد، برای تأمین مایحتاج خود به روابط تجاری با جهان نیازمندند؟

(۱) توسعه‌یافته

(۲) عقب‌مانده

(۳) در حال توسعه

(۴) همه‌ی کشورها

پاسخ: گزینه ۴

۸- در تخصص و تقسیم کار بین الملل، چه ویژگی هایی برای تولید کالاها و خدمات مورد توجه است؟

- (۱) هزینه کم تر - کیفیت برتر
 (۲) نیاز به ارز کم تر - فروش بیش تر
 (۳) رفع نیازهای بیش تر - ایجاد اشتغال همه جانبه تر
 (۴) صادرات بیش تر - واردات کم تر

پاسخ: گزینه ۱

۹- «گسترش فعالیت های اقتصادی بخش خصوصی در کشورهای در حال توسعه» از وظایف کدام سازمان است؟

- (۱) مؤسسه مالی بین المللی (۲) سازمان بین المللی توسعه (۳) صندوق بین المللی پول (۴) بانک جهان

پاسخ: گزینه ۱

۱۰- مبنای انتخاب سیاست های تجاری کشورهای مختلف جهان چیست؟

- (۱) سیاست داخلی (۲) وضعیت اقتصادی (۳) سیاست خارجی (۴) نوع رابطه با کشورهای دیگر

پاسخ: گزینه ۲

خریدار

مؤسسه آموزشی فرهنگی